

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Současná problematika x ej qx{ "romského dítěte
" v české škole

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:
PaedDr. Libuše Mazánková

Vypracovala:
Bc. Michaela Kožuchová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Současná problematika výchovy romského dítěte v české škole“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Frýdlant nad Ostravicí 28.2.2009

.....
Bc. Michaela Kožuchová

Poděkování

Děkuji paní PaedDr. Libuši Mazánkové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.
A rovněž bych chtěla poděkovat všem mým blízkým, kteří mi projevovali při studiu a psaní diplomové práce důvěru, a drželi pěsti. Díky.

Bc. Michaela Kožuchová

OBSAH

Úvod	1
TEORETICKÁ ČÁST	
1. Charakteristika Romů	3
1.1 Označení Rom	3
1.2 Dělení Romů	4
1.3 Současné Romské statistiky	6
1.4 Romská mentalita	8
2. Romská specifika	11
2.1 Romská vlajka	11
2.2 Romská hymna	11
2.3 Romské náboženství	12
2.4 Romské kultura	13
3. Romové 21.století	17
3.1 Fenomén Romové – mor nebo oběti?	17
3.2 Problémy s Romskou populací	19
3.3 Problematika soužití s Romy	21
4. Problematika soužití s Romy	26
4.1 Asimilace Romů	26
4.2 Romové z Ostravy	26
4.3 Asimilace nebo adaptace?	29
5. Vzdělávání Romů v ČR	31
5.1 Romský problém	31
5.2 Problémy romského dítěte před a při vstupu do školy	32
5.3 Vztah školy a rodiny	33
5.4 Romské děti ve zvláštních školách	35
5.5 Afirmativní akce pro podporu vzdělání	37
6. Romský způsob života	40
6.1 Výchovné prostředí romského dítěte	40
6.2 Romské dítě	40
6.3 Romská rodina	42
6.3.1 Výchova v rodině	44
6.4 Romská obydlí	45
6.5 Romský způsob obživy	46

7. Problematika romského dítěte v české škole	48
7.1 Vztah romských rodičů ke škole	48
7.2 Pedagogický přístup k romskému rodiči	50
7.3 Vzdělávací předpoklady romských dětí	51
7.3.1 Rodinné prostředí	51
7.3.2 Školní zralost	52
7.3.3 Komunikace, nesamostatnost	53
7.3.4 Jazyková bariéra	53
8. Etnická specifika romského dítěte (nadání)	55
8.1 Školní kariéra	55
8.2 Romské dítě mezi spolužáky	57
8.3 Výchova romského dítěte ve volném čase	58
9. Multikulturní výchova v českých školách	59
9.1 Pojetí multikulturní výchovy	59
9.2 Konkrétní postupy multikulturní výchovy nejen pro pedagogy	60
9.3 Profese Romský asistent	63
10. Učme žít naše děti s Romy!	64
10.1 Romské dítě v neromské rodině	66
10.2 Adopce a pěstounská péče romského dítěte	66
10.3 Výchova Roma v neromské rodině	67
10.4 Romské děti z dětských domovů v neromské rodině	68
 PRAKTICKÁ ČÁST	
1. Výchovné prostředí – romská rodina, popis rozhovoru s rodiči romských dětí	70
2. Specifický přístup a pohled pedagogů na problematiku výchovy romských žáků ve škole	73
3. Závěr – možné úvahy na zlepšení problematiky s dětmi ve škole	74
Závěr	75
Resumé	77
Anotace	78
Seznam použité literatury	80
Příloha	81

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila „Současnou problematiku výchovy romského dítěte v české škole“.

Cílem diplomové práce je specifikovat problematiku vzdělávání Romů v ČR, specifikovat problematiku příčin soužití romského lidu s majoritou na našem území, specifikovat příčiny problémů ve výchově romských dětí v české škole, a specifikovat vliv rodinného prostředí a školního prostředí na utváření osobnosti Romského dítěte.

Hlavním problémem romské minority v současné době je katastrofální nedostatek vzdělání. Hlavním předpokladem úspěšné integrace romských občanů do společnosti, včetně jejich pracovního uplatnění, je zvýšení jejich vzdělanosti. Ke zlepšení této situace bude muset dojít k závažným změnám v procesu vzdělávání romských dětí. Proto se v práci pokusím odhalit příčiny problémů výchovy romského etika ve škole a zároveň nalézt různé způsoby a alternativy k jejich řešení. K výběru tématu mě vedl stále se zhoršující sociální dopad Romů a snaha poznání problematiky vzájemného soužití Romů s majoritní většinou na našem území.

Ve své práci se především zabývám negativními jevy vyskytujícími se ve výchově romských dětí. V současné době jsou problémy ve výchově Romů stále velké, napětí mezi Romy a majoritou roste. Vzhledem k nízké vzdělanosti, nízké kulturní a sociální úrovni Romů, zůstává odpovědnost za další vývoj ve výchově romského etnika z větší části na majoritní většině.

Mezi současnou romskou problematiku řadíme i nezaměstnanost, která je často důsledkem nejen rasových předsudků, ale také nevzdělanosti uchazečů. Tato má příčiny často už v raném dětství, kdy romské děti často školní kolektiv přijímá s odstupem. Odborníci však tvrdí, že mezi Romskými dětmi se nachází i spousta chytrých dětí, ty však mají výchozí pozice ke vzdělání mnohem stíženější.

V první a druhé části práce se zabývám charakteristikou Romského etnika a romskými specifiky. Ve třetí a čtvrté části pojednávám o současné problematice Romské populace

21. století, problematice soužití romského lidu s majoritou a možnostmi asimilace soužití s Romskými obyvateli na našem území. V dalších částech se zabývám vzděláváním Romů v ČR, Romským způsobem života a jeho odlišnostmi ve srovnání s životem majoritní většiny. Dále se v práci snažím nastínit příčiny problematiky ve výchově romských dětí, zvláště pak výchovy v rodině a vlivy rodinného prostředí na utváření osobnosti dítěte. Poslední části jsou věnovány řešení problematiky Romské školní docházky aplikací multikulturní výchovy ve školách a učení se žít s Romy v naší zemi.

Současná problematika mezi Rómy a „nerómy“, také pramení z odlišnosti tradic a kultur. Podle mého názoru je to jednoznačně dáno tím, že to, co je v naší nerómské společnosti považováno za správné a normální, v rómské kultuře platí naopak, nebo je to dokonce nenormální a špatné. Typickým příkladem je právě odlišnost ve výchově, vzdělání a přístupu ke školní docházce. Z tohoto důvodu se v praktické části zabývám výchovným prostředím v romské rodině a formou rozhovoru zjišťuji, jaký mají romští rodiče ke vzdělání jejich dětí vztah a v čem spatřují problematiku výchovy romských dětí ve škole pedagogové, jež tyto děti učí. Domnívám se, že rodiče romských dětí nemají ke škole, jež jejich děti navštěvují, kladný vztah a vzdělávání svých dětí nepovažují za důležité a pro budoucí život svých dětí, za příliš žádoucí, což se mi rozhovorem s pěti rodiči romských dětí, jež navštěvují zvláštní školu ve Frýdlantu nad Ostravicí, potvrdilo.

1. Charakteristika Romů

Romové jsou jedinou národnostní menšinou v České republice, která se svými antropologickými rysy zjevně odlišuje nejen od teritoriální majority, ale i od ostatních národnostních menšin. Zjevná odlišnost navozuje zjednodušující stereotypy vnímání Romů jako minoritního celku – problémy jednotlivců jsou považovány za typické charakteristicky celého etnika. Nejvýrazněji odlišuje Romy od neromů barva pleti a charakteristická fyziognomie. Nejsou však odlišnou rasou, pouze odlišným antropologickým typem v rámci téže rasy.

1.1 Označení „Rom“

Na sjezdu v Londýně v roce 1971 se Romové usnesli, že označením příslušníků romského národa je etnonymum „Rom“ a od té doby se datuje romský požadavek, aby tento fakt byl majoritou respektován.

V Čechách je běžně používáno označení „Cikán“. Toto označení je velkou částí Romů vnímáno jako hanlivé. Použití výrazu „Cikán“ je neméně sporné jako i nejasnosti jeho vzniku, přičemž lze najít jak argumenty pro tak i proti. Nehledě na rasismus a diskriminaci romského obyvatelstva, má v mnoha zemích toto označení někdy více, někdy méně hanlivý nádech a někdy je užíváno až jako nadávka.

V mnoha případech se pak jednalo o pojem, užívaný policejními aparáty ke kriminalizování cikánského obyvatelstva. To vedlo k tomu, že v mnoha případech se začalo užívat označení Romové jako souhrnného názvu pro všechny skupiny. Jak řekl v roce 1990 v Československé televizi tehdejší předseda Romské občanské iniciativy (ROI) Emil Ščuka: „Cikáni je označení deklasované sociální skupiny, Romové je souhrnné označení národa (označení pro všechny Romské skupiny).“ I toto řešení je však zčásti nejednotné. Kritizována je hlavně skutečnost, že pojem Romové, pokud je užíván souhrnně, nerespektuje existenci jiných skupin cikánského národa. Tento název, jakkoli politicky korektní, diskriminuje jiné. Tento názor je zastáván silně v Německu, kde je podporován i skutečností, že svaz *Sinti Allianz Deutschland* (jeden ze dvou

velkých cikánských svazů v Německu) označení cikán považuje za neutrální a za správné, protože zahrnuje všechny cikánské národnostní skupiny.

V popředí však zůstává rozhodnutí a přání všech těchto skupin, vyhnout se pokud možno často hanlivému označení *cikán*, takže jako politicky korektní je nutno označit používání pojmu „Romové“ resp. „Romové a Sinti“ nebo „Roma und Sinti“ (jak je zvykem zejména v německy mluvících zemích, ve Francii a v Belgii).

Někteří Romové však sami preferují používání výrazu Cikáni. I v České republice je výraz cikán považován za hanlivý a rasistický. Díky „lidové tvořivosti“ však vznikly v českém jazyce současně desítky jiných urážlivých až rasistických označení pro cikány, které většinou reflektují převažující snědou barvu pleti tohoto etnika. (<http://encyklopedie.seznam.cz/romove>)

1.2 Dělení Romů

Obecně můžeme Romy rozdělit podle různých hledisek, protože označení ROM je souhrnné jméno řady etnických skupin, které mají společný původ, jazyk a mnoho společných kulturních rysů. Romové nejsou a nikdy nebyli homogenní skupinou, a proto je nutné mezi nimi rozlišovat a nikoli generalizovat.

Romština, jazyk Romů, patří do indické skupiny indoárijských jazyků. Dělí se na 3 hlavní skupiny:

- evropská romština (muž = *rom*),
- domština (muž = *dom*, oblast dnešního Íránu),
- lomaverština (muž = *lom*, oblast Arménie),

Má nesčetné dialekty (jen v Evropě je jich kolem šedesáti, mnohdy jsou srozumitelné, vyskytují se však i dialekty, které jsou navzájem nesrozumitelné – záleží na procentu přejatých slov).

Romština v pravém smyslu, již hovoří převážná většina Romů na celém světě, lze rozdělit do tří dialektových skupin. Tyto dialekty mají základní slovní fond romský a kromě výpůjček z různých kontaktních jazyků pro výrazy označující moderní realitu mezi nimi existuje různě vysoký stupeň srozumitelnosti.

Skupina sinto-manušských dialektů, která se kdysi oddělila od karpatské a baltské podskupiny a obsahuje velký podíl výpůjček z germánských jazyků. Vzájemná srozumitelnost mezi těmito dialekty a předchozími skupinami je minimální.

Lokální dialekty jiných jazyků obsahujících určitý podíl romských slov. Mluví jimi ty skupiny Romů, které v důsledku různých asimilačních snah ztratily vlastní jazyk – například španělští Gitanos nebo ve Velké Británii dialekty pogadijské. Jsou naprosto nesrozumitelné pro ostatní romské skupiny.

V české republice žijí dvě hlavní subetnické skupiny Romů. Větší z nich tvoří tzv. *slovenští Romové* (Rumungre Roma), tu menší tvoří *olašští Romové* (Vlachike Roma). Původních českých moravských a německých Romů (Sintí) je jen nepatrná část.

Olašští Romové až do roku 1959 žili kočovným způsobem života. Na rozdíl od jiných Romů si zachovávají svou řeč (olašský dialekt) a udržují své zvyky. Jsou velmi uzavření a nenechávají mezi sebe proniknout cizího člověka. Kontakty olašských Romů s jinými jsou málo časté. Olašští Romové mají světlejší pigmentaci i světlejší vlasy a bývá u nich nejčastěji vidět klasické romské oblečení – široké barevné sukně, třícípé šátky na hlavách či ramenech. Nesmírnou hodnotu má pro ně zlato, a proto u nich vidíme častěji prsteny, náušnice, náhrdelníky, náramky, dokonce i zlaté zuby, než u jakýchkoliv jiných Romů. Jako kočovný národ nemohli investovat svůj majetek do nepřenositelných věcí, a tak své jmění ukládali do zlata. Zlato má však pro ně i jinou symboliku. Olašský Rom věří, že zlaté šperky, které má na sobě, jej uchrání před nemocí. Olašští Romové také mezi sebou nejčastěji mluví romsky – olašským dialektem.

Mezi sebou se Romové rozlišují na *městské* a *venkovské*. Romská populace žije rozptýleně mezi neromským obyvatelstvem buď ve zvláštních čtvrtích a ulicích ve městech nebo na předměstích (městštích) nebo v oddělených romských osadách na okrajích venkovských obcí (venkovštích). Tito venkovští Romové si zachovali mnoho ze

své kultury a tradičního života díky poměrné izolovanosti od ostatního obyvatelstva, zatímco Romové žijící ve městech mezi Neromy se přibližovali okolní společnosti v jistých oblastech ekonomického života a v některých rysech sociálního chování.

Dalším hlediskem pro vnitřní dělení je respektování či nerespektování různých tradic a pravidel, podle kterého se Romové dělí na *čisté Romy* – „*žuže Roma*“ a *špinavé Romy* – *degeša Roma*. Každá skupina – rod, ale považuje za nečisté – podřadné, někoho jiného. Mezi nečisté patří ti Romové, kteří jedí např. koňské maso (u Romů byl kůň téměř posvátné zvíře) nebo zbytky jídel (ohřívaná jídla) nebo porušili-li skupinovou endogamii a provdali dceru za někoho takového. Také Neromové jsou považováni za „degeš“ nečisté. Z tohoto vnitřního dělení vyplývá omezení osobních kontaktů s rodinami, které jsou považovány za nečisté.

Dále se Romové mezi sebou dělí podle bohatství. Za nejchudší jsou považováni Romové z osad na východním Slovensku. Olašští Romové, kteří patřili do 50. let mezi nejchudší, dnes v důsledku různých forem nelegálního podnikání a kriminality patří mezi nejbohatší vrstvy Romů. V období komunistického Československa se Olašští Romové zabývali zejména dobře známými tzv. „vekslováním“. V současné době se olašští romové živí hlavně kapesními krádežemi, výkladem osudu z ruky či prodejem kradeného zboží na ulici. (Nečas, 1999, s. 104)

1.3 Současné Romske statistiky

Podle současných odhadů žije v České republice kolem 300 000 Romů (3% z celkového počtu obyvatel v naší zemi), rychle jich však přibývá, jednak proto, že romské ženy začínají brzy rodit a jednak proto, že mívají hodně dětí. Polovina Romů je mladší 18-ti let, školních dětí je cca 4% celkového počtu Romů.

Rozdílná je již střední délka života – romské ženy se dožívají průměrně 59,5 let, české ženy 75,4 let, romští muži 55,3 let, čeští muži 67,8 let. Kromě nižší střední délky života mají Romové už od dětství podstatně horší zdravotní stav.

Chce-li ovšem vědět, kolik Romů tady s námi žije, musíme vědět, koho za Roma považovat a koho ne. Vystává otázka, zda můžeme označovat Romy ty, kteří si to nepřejí, kteří se k romské národnosti přihlásit nechtějí a ani se jako Romové necítí. Kdo jsou to tedy Romové, podle čeho se poznají?

Romem je především ten člověk, který se k této národnosti hlásí. Podle výsledků sčítání lidu z roku 1991 se k romské národnosti přihlásilo méně než 34 tisíc občanů se svými dětmi. Často se však ke své národnosti nepřihlásili ne z toho důvodu, že by se za ni styděli nebo se k ní přihlásit nechtěli či nechtěli by být za Romy označováni, ale z toho důvodu, že mají už z dřívějších dob ty nejhorší zkušenosti s „gádžovskými“ seznamy. Proto se raději hlásili k národnosti české, slovenské nebo maďarské, přestože se cítili být Romy.

Pozn.: Gadžo (vysl. gadžo někdy gádžo) je v romštině označení osoby jiné než romského původu.

Uveďme si další odhady, které se dnes u nás uvádějí:

21% z celkového počtu Romů žije na Severní Moravě,
25% z celkového počtu Romů žije v Severních Čechách,
47% bytu obývaných Romy není vybaveno ani splachováním WC,
40 m² bytové plochy obývá v průměru 6,9% Romů,
až 30% manželství v některých romských skupinách uzavírají příbuzní,
19% romských žen rodí poprvé v 16 letech,
až 4 interupce v průměru připadají na jednu romskou ženu,
60% z dětí umístěných v dětských domovech je romské národnosti,
přes 50% romských dětí se učí ve zvláštních školách,
70% Romů má základní vzdělání,
56% Romů nemá ani základní vzdělání,
21% Romů se vyučí v oboru,
5% Romů má středoškolské vzdělání,
2% Romů má vysokoškolské vzdělání,
22% Romských dětí propadá v 1 třídě,
25% romských dětí ve věku 6-7% je v pásmu verbální debility,
75-80% je nezaměstnaných,

60% Romů je nezaměstnaných je déle než 3 roky,
30% dospělých Romů se živí nelegálním způsobem,
60% dospělých vězňů ve věznicích jsou osoby romské národnosti,
75% Romů se podílí na kriminalitě,
80% podíl mají Romové podíl na loupežných přepadeních
95% Romů se podílí na kapesních krádežích
60% Romů se podílí na prostituci
25% pouličních romských prostitutek má za pasáka svého příbuzného,
87% české populace vykazuje více či méně významné znaky rasistického či xenofobního chování ve vztahu k romské menšině. (Bittnerová, Moravcová, 2005, s. 104)

Romové u nás žijí převážně ve městech. Jejich sociální postavení je ve srovnání s majoritní většinou, špatné.

1.4 Romská mentalita

Romská mentalita je od české mentality odlišná. Odlišnost převážně spočívá v soudržnosti romské skupiny, která je pro tuto minoritu typická. Skupinová koheze Romů je nápadná. Souvisí s kolektivismem, se sklonem být pospolu, všechny záležitosti prohovořovat a společně rozhodovat, přičemž rozhodující slovo mívá autorita. Jedno romské přísloví říká: „Nikdy nechod' nikam sám, zabijou tě!“. I na úřad, k podání žádosti svého člena se někdy vypraví celá skupina. Romské děti ve škole těžko chápou, že mají pracovat samostatně, doma by byly za podobné chování napomenuty.

Vyloučení ze skupiny je mnohem přísnějším trestem než v neromské společnosti, v níž nacházíme více samostatnosti a individualismu. Rom ani není schopen být sám. Romské děti jsou pořád pohromadě. Společně si hrajou s míčem, společně tahají a tlačí jeden rozviklaný vozík, společně honí ráf od starého kola na kole, které je ještě pojízdné, jich sedí pět, šest.

Nešťastným důsledkem mimořádně silné skupinové koheze je častá neochota romské rodiny i širší komunity dovolit jednotlivci, aby se od ní v něčem odpoutal, aby myslel a jednal jinak než ona – a tendence vyloučit ho, jestliže tak přece učiní. *Na tento rys romské mentality narazíme v souvislosti s potřebou zlepšit vzdělávání dětí a mládeže.*

Se skupinovou kohezí souvisí návyk a potřeba těsné tělesné blízkosti. Romům například nevádí spát namačkání v malé místnosti.

Typickým znakem romské mentality je rovněž citová spontánnost a živý temperament. Romská citová spontánnost a živý temperament je provázena méně kontrolovatelnými city, vyjadřovaných v realitě i v jazyce více řečí těla nebo dokonce jako projev lásky. Cit vyjadřují nejčastěji písní, tancem, ale i bujnou pantomimikou a šťavnatými nadávkami. Romové nebrzdí své city ani sexuální impulsy, nedusí v sobě vztek. Své spory řeší hlučně, padají nadávky i hrozivá gesta.

Ochota dělit se, je znakem romské mentality, která je pro Romy charakteristická uvnitř dané pospolitosti a zpravidla spíše mezi chudými. Přísloví říká, že „bude-li mít Rom jen drobeček chleba, podělí se o něj třeba s deseti lidmi“. Přijmout hosta a uctít ho bylo samozřejmostí, kastovní přehrady však platily i zde. Zda tato ctnost přežije předěl, který znamená v romském způsobu života běžné užívání peněz a jejich pravidelný přísun diferencovaný podle individuálního výkonu, je ovšem otázkou.

Mezi základní znaky romské mentality patří i romská orientace na přítomnost, spojená s minimálním zájmem o budoucnost, zejména vzdálenější. Tento znak vychází z vysvětlování romských postojů a obyčejů kočovnické minulosti Romů.

Romové se lépe a více raději radují z toho, co je teď. Učitelé, sociální pracovníci i zaměstnavatelé Romů si znovu stěžují, že když Rom přinese domů výplatu nebo dávky, rodina už čeká (děti někdy kvůli tomu vynechají školu), protože táta je štědrý a když má, tak rozdává a užívá, oslavuje se – kdoví, jestli bude ještě mít pozítří nebo dokonce už dnes večer!

U Romů je pohled do budoucna významně potlačen. Spíš neexistuje. S tím, že se Romové orientují spíše do minulosti, souvisí i skutečnost, že pro Roma bývá důležitější vztah k rodičům než k dětem. Dítě je nahraditelné, rodiče nikoli!

Rubem spontánnosti a orientace na přítomnost je chronický nedostatek disciplíny, spolehlivosti a vytrvalosti. Romské dítě mívá potíže, má-li se přinutit k nezáživnému učení. Sportovně nadaní chlapci odpadají pro neschopnost pravidelně trénovat, hudební talenty často zplaní pro neochotu naučit se notám. Dospělí dětem dovolí se s nimi v noci veselit a ráno nejsou schopny vstát. Svobodu chápou Romové jako nespoutanou, v neromech vidí chudáky v chomoutu neustálého pracovního vypětí, ustavičného pořádání a starostlivého přepočítávání svého majetku, zatímco oni se namísto toho raději veselí....

Romové, jako menšinový národ se také hůře orientují na změny. Nikdy nebyli v pravém smyslu kočovníky, ale štvanci, kteří využívali ke směně výrobků či služeb příležitostí, chvílí, kdy poleví nekonečná a nekončící štvance. Za těchto okolností, neustálá změna místa a prostředí zvyšuje naději na přežití, setrvat na místě je pro ně nebezpečné. Vždy tábořili na místě, odkud lze snadno utéct, spíše než na místě, kde se lze ukryt. Lze mluvit také o vysoké potřebě změny, jež snad může zčásti vysvětlit i vysokou fluktuaci v zaměstnání a časté přesuny romských rodin z jedné lokality do druhé. Základní emocí je strach. Tato emoce se projeví i tehdy, když romové oplývají vůči neromům arogancí nebo agresí, když narážejí na dezinformace a zdánlivě iracionální únik ze situace. Právě proto každá strategie sociální práce, výchovy a vyjednávání s Romy, s tím má počítat a orientovat se na ujištění ochranou, bezpečím a upřímnou náklonností.

Pocit méněcennosti je typický pro každou utlačovanou menšinu a Romové nejsou výjimkou. Laici, kteří s nimi přicházejí do styku, vidí často jen nápadnou kompenzaci tohoto pocitu zdůrazňovaným sebevědomím a arogancí. (Říčan, 1998, s. 65)

2. Romská specifika

2.1 Romská vlajka

Romská vlajka se skládá z modrého pruhu v horní polovině, zeleného pruhu v polovině dolní a z červené čakry s 16 paprsky umístěné uprostřed. Čakra, která je i na vlajce Indie, odkazuje na indický původ romského národa. Zelený a modrý pruh symbolizují život věčných poutníků po zelené zemi pod blankytnou oblohou.

Tato vlajka byla přijata na 1. Mezinárodním sjezdu IRU v Londýně v roce 1971. (<http://encyklopedie.seznam.cz/romove>)

2.2 Romská hymna

Všeobecně se za romskou hymnu považuje romská píseň *Gej'em, gej'em* známá též pod názvy *Ge'em, Gel'em; Djelem, Djelem; Opre Roma; Romale, čhavale* atd. Za romskou hymnu byla prohlášena v roce 1971 na 1. Mezinárodním sjezdu IRU v Orpingtonu u Londýna.

Existence romské hymny není mezi Romy v Česku dosud příliš známá. Znají ji spíše romští aktivisté nebo Romové, kteří se účastní romských kulturních akcí. Na přímý dotaz, jaká píseň je hymnou Romů, se lze setkat s odpovědí, že Romové hymnu nemají, případně s tvrzením, že romskou hymnou je jiná píseň (zřejmě nejčastěji bývá uváděna romská lidová píseň *Čhajori romaňi*, kterou někteří nazývají hymnou českých Romů). (<http://encyklopedie.seznam.cz/romove>)

Jedna z mnoha variant romské hymny:

*Gej'om, gej'om
Gej'om, gej'om, lungone dromenca,
Malad'il'om bachtale Romenca.
Aj, Romale, aj čhavale.
Aj, Romale, aj čhavale.
Aj, Romale, khatar tumen aven?
Le čerenca, bachtale dromenca?
The man esas bari famil'ija,
Murdardža la e kal'i legija.
Aven manca sa lumjake Roma
Kaj phu'ile le Romenge droma.
Ake vrjama – uš'či Rom akana
Amen chu'aha the mišto keraha.
Aj Romale, aj čhavale,
Aj Romale, aj čhavale.*

Český překlad:

*Šel jsem, šel jsem
Šel jsem, šel jsem, dlouhými cestami
Potkal jsem se se šťastnými Romy.
O, Romové, o chlapci,
O, Romové, o chlapci,
O, Romové, odkud přicházíte?
Se stany, po šťastných cestách?
I já jsem měl velkou rodinu.
Zabila ji černá legie.
Pojďte se mnou, Romové celého světa.
Kde se otevřely cesty Romům.
Teď je ta chvíle – povstaň člověče
Vyskočíme a bude dobře.
O, Romové, o chlapci,
O, Romové, o chlapci.*

2.3 Romské náboženství

Romové se přizpůsobili náboženství místního obyvatelstva. V Česku jsou většinou formální katolíci. Jejich patronkou je Černá Sára. Od počátku devadesátých let v Česku přibývá romských členů protestantských církví. Náboženské představy Romů, stejně jako zvyky a rituály s nimi spojené, se liší podle jednotlivých kmenů a podle krajin, ve kterých žijí. V Čechách, v některých rodinách, zvláště ve větších městech, romské

tradice mizí, nejdéle se uchovávají tradice spojené se smrtí a narozením. Původem slovenští Romové mají velký respekt z duchů zemřelých, mulů. Mnoho z nich uvádí, že se s nimi alespoň jednou v životě setkali. Z těchto setkání mívají strach. Mulové se jim mohou zjevovat, po případě je varovat před hrozícím nebezpečím. Část slovenských Romů má také obavy z Guny daj, zřejmě obdoby slovanské polednice. Ta může uhranout jejich nově narozené dítě, pokud jej nechají o samotě a není pokřtěno. Guny daj lze zahnat magickými praktikami, které se liší podle jednotlivých rodin. Někteří věří i v existenci čarodějnic (striga). Hovořit o strigách a setkání s nimi je zřejmě tabu. (<http://encyklopedie.seznam.cz/romove>)

2.4 Romská kultura

Co se týče kultury, neodlučitelné od romského života, bývá Romům na jedné straně vytýkáno jejich „nekulturní“ chování a na straně druhé se říká, že Romové mají v krvi rytmus, a proto jsou tak skvělí hudebníci a tanečníci. Romská kultura je nenahraditelná. Nikoho nepřekvapí, pokud Rom krásně maluje, vyřezává ze dřeva či modeluje z hlíny, protože umělecké zaměření Romů koresponduje s romantickými představami o romském temperamentu a barvitě romské obrazotvornosti. Romská kultura, která je dokladem velké vnitřní síly a energie Romů, může být spojovacím můstkem mezi Romy a Neromy. (<http://encyklopedie.seznam.cz/romove>)

Romština:

Romština je jazyk patřící do indoíránské podskupiny indoevropské skupiny jazyků.

V českých zemích byla romština poprvé popsána již v 19. století Puchmajerem. Autorkou moderních publikací o romštině je Milena Hübschmannová. V Česku lze v současné době romštinu studovat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Počet mluvčích v Evropě lze jen odhadovat na základě obtížně slučitelných statistických dat z různých zemí, proto toto číslo kolísá mezi 4,6 miliony a 12 miliony s realistickým středem okolo 6,6 milionu mluvčích.

- **Slovesné časy:** Přítomný, budoucí, minulý nedokonavý, minulý dokonavý.
- **Způsoby:** oznamovací, rozkazovací, podmiňovací přítomný, podmiňovací minulý.

- **Rody:** činný, trpný.
- **Další prvky:** opětnost, slovesa mají kauzativní a pasivní tvary.

Mnoho slov je přejatých z jazyků národů, jejichž územími Romové ve své historii putovali. Základem jsou slova indického původu, mezi nejstarší zápůjčky patří slova z perštiny a řečtiny. Jednotlivé dialekty používané v různých zemích se odlišují množstvím těchto přejatých slov, celkovou slovní zásobou, fonetikou ale i gramatikou.

Mezinárodní klasifikace jazyků rozeznává následující hlavní dialekty romštiny: balkánský, baltský, finský, karpatský, ruský, sintí, velšský.

Lze však použít i přesnější dělení na dialekty např. slovenský, maďarský, polský atd. Jak hlavní dialekty, tak regionální varianty vykazují fonetické, lexikální i gramatické odlišnosti. Jednotná spisovná romština dosud nebyla definována. Pravopis se obvykle přizpůsobuje nebo inspiruje majoritními jazyky jednotlivých zemí, v Česku a na Slovensku se používá tzv. slovenský pravopis, který již našel uplatnění jak při původní literární tvorbě, tak při sestavování slovníků a učebnic.

- **Abeceda karpatské (slovenské) romštiny (používá se i v Česku):**

a, b, c, č, čh, d, d', dz, dž, e, f, g,
h, ch, i, j, k, kh, l, l', m, n, ň, o,
p, ph, r, s, š, t, t', th, u, v, z, ž

- **Ukázka jazyka:**

Modlitba Otčenáš v romštině:

Devla amaro, so sal pro upripen
Pošvecin pes tiro nav,
av tiro thagaripen,
mi el avka, sar tu kames, pro upripen,
avka the pre phuv.
O maro amaro de amen adađives,
odmuk amenge amare bezecha,
sar the amen odmukas amare binoskengerenge.
A ma lidža amen andro bini,
andro tiro thagaripen ca mi barol kamiben zor the pro upripen the pre
phuv amen.

- **Příslloví:**

Ko kamel ča pes, na džanel s'oda bacht.

Kdo má rád jenom sebe, neví, co je štěstí.

Dilino phenel, so džanel, god'aver džanel, so phenel.

Hlupák říká, co ví, moudrý ví, co říká.

Feder god'avereha bara te phagerel, sar dilineha bokhe'la te chal.

Lépe s moudrým roztloukat kamení, než s hlupákem jíst buchy.

Literatura na území Česka a Slovenska:

- Elena Lacková: Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou – životní příběh autorky, pocházející ze Šariše u Prešova. První romská studentka Univerzity Karlovy v Praze.
- Tera Fabiánová: Tulák – pohádka, Jak jsem chodila do školy (příběh z autorčina dětství)
- Margita Reiznerová – Suno – Sny – sbírka básní, které jsou prodchnuty láskou k životu, přírodě a těžkým životním osudem. Autorka žije v Belgii.
- Vlado Oláh: Khamuto kamiben Žár lásky – básně.
- Gejza Horváth - sbírka povídek Trispras.

Divadlo:

- Divadlo Líšeň.
- Pralipe (bratrství, založeno v roce 1971 ve Skopje).
- Romathan (Místo pro Romy, založeno v roce 1992 v Košicích).
- Romen (1931 v Moskvě).

Hudba:

- Janos Bihári – oblíbenec Liszta.

Z romského repertoáru pochází tance verbunkos a flamenco (výraz, kterým se původně označovali Romové v Andalusii).

- Panna Cinková – 18. stol. (Slovensko), *romská Sapphó*, primáška.
- Papusza (= Panenka) – vlastním jménem Bronislawa Wajs, 20. století (Polsko). Autorka dlouhých balad.
- Jožka Kubík – Horňácko, legendární primáš. CD Dalekonosné housle (1999) a Majstr (2000).

- Dezider Fertö – maďarský Rom usazený na Slovensku, 20. století. Hudebník, řezbář.
- Antonín Gondolán – nabídka spolupráce od Franka Sinatry, spolupráce s Karlem Gottem. Mimořádně talentovaný.
- Ida Kellarová – dcera Kolomana Bitta, sestra Ivy Bittové.
- Věra Bílá – skupina Kale (= Černí).
- Laco Deczi – vynikající jazzový trumpetista, vystupuje se svou skupinou Celula New York, původem ze Slovenska (narozen 1938 v Bratislavě), v 60. letech 20. stol. vystupoval s Karlem Velebným v SHQ, v 70. letech vystupoval jako sólový trumpetista, podílel se mimo jiné na slavné nahrávce Jazz Goes To Beat Václava Zahradníka, od 80. let 20. stol. žije v New Yorku.
- Iveta Kováčová nar. 1963, Kadaň, zpěvačka, skupina Triny.
- Mário Bihári - zpěvák a akordeonista, vystupoval ve skupině Koa společně se Zuzanou Navarovou.

Výtvarné umění:

- Mezi Romy je spousta regionálních umělců, v drtivé většině bez vyššího vzdělání. Např. Tibor Červeňák (žije v Hranicích), Aladár Kurej (Humenné), bratři Tibor (Rožňava) a Dušan (Detva) Oláhovi, Rudolf Dzurko (Praha–Smíchov) nebo Edward Majewski (polský Opatow).

3. Romové 21. století

K odhalení všech příčin problematiky ve vzdělávání a výchově Romů v českých školách, musíme nejdříve poznat a proniknout do života Romů, a to především proto, abychom pochopili, jaké příčiny se skrývají za tolik diskutovanou otázkou Romské problematiky.

Jelikož o Romech existuje obsáhlá literatura, budu se v této kapitole snažit vyjádřit myšlenku, jak tuto rasu vidím a zároveň se budu snažit vyjádřit, jak rozumím naši společné přítomnosti a zejména naději, kterou Romové v naší zemi mohou mít.

3.1 Fenomén Romové – mor nebo oběti?

V pozitivním smyslu slova je o Romech slyšet zřídka. Naopak se najdou i tací, kteří na jejich adresu posílají až hrůzné komentáře. Situace kolem nich je, ale poněkud složitější, než jak jí vidí většinová populace. Pokusím se tedy, alespoň trochu nahlédnout do této části jejich světa, o kterém se příliš nemluví...

Paraziti, podvodníci, příživníci, zloději, takovými i dalšími „lichotivými“ výrazy jsou velmi často dnes označováni majoritní většinou Romové. Jsou to opravdu tak destruktivní živly nebo je jen český občan postižen xenofobními rasistickými předsudky?

17. listopadu 2008 v litvínovské romské městské části Janov, se ozbrojený dav neonacistů z dělnické strany, poetickým způsobem pokoušel zbavit litvínovské občany místního cikánského teroru, a tím vyřešit současnou problematiku s romskými obyvateli. To se mu však nepodařilo díky včasnému a rychlému zásahu policie.

Neoblíbených romských géht je po české republice zhruba 330.

Dle předsedkyně občanského sdružení Romodrom, Marie Gailové, se často stává to, že městské části Romy sestěhovávají na jedno místo, tím pádem vznikne vyloučená lokalita a pak už z jejich strany, není vůle s těmito lidmi komunikovat a řešit jejich

problémy, což znamená, že zde poté selhávají sociální odbory a vůbec celé městské části nechtějí s touto skupinou pracovat.

Pracovat podle společnosti, ale nechtějí hlavně sami Romové, veřejnost si stěžuje: Romové nic neplatí, akorát nás, daňové poplatníky stojí peníze.

Mgr. Michal Vajruch, dříve člen Rady vlády pro lidská práva, k problematice romské nezaměstnanosti říká, že: „Když se Rom půjde kontaktovat ohledně pracovního místa postupně od prvního pracovního místa na páté místo, sedmé místo až desáté pracovní místo a všude mu řeknou po telefonu, samozřejmě místo máme, ale když se přijde kontaktovat na místo osobně, řeknou mu, právě jsme ho obsadili, aby druhý den vyšel inzerát na totéž místo, pak se Romům už do hledání práce nechce.“

Nezaměstnaných Romů je v různých lokalitách od 55 do 100%. Široká veřejnost na to reaguje velmi popudlivě. Dle Mgr. Vajrucha: „Lidé reagují způsobem, jakým reaguje každý, jak v nepřátelském prostředí s co nejmenšími ztrátami přežít.“

Jak tvrdí dělnická strana, pohodlný život jim zajišťují sociální dávky, je vůbec možné aby byl někdo v izolaci polorozpadlých barabizen bez vody, elektřiny a plynu ochoten dobrovolně žít? Kdo, pobírá sociální dávky, ví, že z těchto nejde poplatit náklady potřebné na běžný život.

Odhadem bere podle ekonomického modelu dávky 55 tisíc Romů v produktivním věku, což je přibližně 10% nezaměstnaných v České republice.

Nezaměstnanost je často důsledek nejen rasových předsudků, ale také nevzdělanosti uchazečů, ta má příčiny často už v raném dětství, kdy romské děti často školní kolektiv přijímá s odstupem. Romské děti si často stěžují na to, že kolektiv dětí v běžné škole poukazuje na to, že jsou jiní, straní se jim, neradi je mezi sebe přijímají a hledí na ně s opovržením, což bývá právě tím důvodem, proč se romské děti tak školnímu kolektivu vyhýbají a jejich romští rodiče je v tom podporují. Odborníci tvrdí, že mezi Romskými dětmi se nachází i spousta chytrých dětí, které však mají výchozí pozice ke vzdělání mnohem stíženější.

Po mnohá léta byla romská komunita hendikepovaná tím, že byla posílána do zvláštních škol, čímž se zlikvidovaly dvě romské generace a proto je dnes u Romů postrádána inteligence.

Podle odborníků je proto velmi důležité, aby romské děti navštěvovaly základní školy a tam se udržely. Z toho důvodu občanské sdružení Romodrom vysílá do problémových lokalit sociální pracovníky, kteří pomáhají těm, co se ocitli na sociálním dně, pomohli jim k návratu do normální společnosti a získali ambice se vzdělávat a pracovat, tzn. pomoci těm lidem, kteří jsou o něco pozadu, aby se dostali na stejná východiska jako ti, kteří už toho historicky dosáhli. Pomoc, v tomto případě, ale neznamená udělat to za ně, ale pouze jim k tomu pomoci.

V současné době je Romská problematika 21. století diskutována pořád dokola. Romové si stěžují na diskriminaci a Češi si stěžují na Romy, a naše vláda tuto problematiku nijak neřeší, neboť držet Romy v gehtech je lacinější než je zaintegrovat, což je špatně.

Jak, ale Romskou problematiku v naší zemi vyřešit? Povraždit, splynovat, postřílet, vystěhovat – je-li kam, ta možnost tady je, pokud nám, ale tento způsob eliminace Romů připadá nemožný a nevhodný pro 21. století, tak nám nezbývá nic jiného, než se s Romy naučit žít. (www.stream.cz/fenomen-romové-mor-nebo-oběti)

3.2 Problémy s Romskou populací

Většina Romů, žijících v Česku je nezaměstnaná. Je to způsobeno zejména jejich nízkou kvalifikací, neochotou zaměstnavatelů je přijímat do pracovního poměru (také kvůli vysoké kriminalitě v rámci romské populace), nevhodným nastavením sociálního systému (pro mnoho lidí je výhodnější pobírat sociální dávky než pracovat), vytvářením romských ghet, a také jejich nízkým vzděláním (romské děti jsou kvůli špatnému prospěchu často umístěovány do zvláštních škol), přičemž část Romů nemá ani základní vzdělání.

Značný problém je u současných Romů zejména vysoká kriminalita, často vysvětlována značnou chudobou Romů. Nicméně problémy s kriminalitou Romů existují už několik set let.

Romská kriminalita, je téma velmi populárním zejména mezi rasisty, ale nejen mezi nimi. Romové se sami tohoto tématu dotýkají jen zcela váhavě. Statistiky jsou ovšem hroživé. Odhaduje se, že 20-30% ekonomicky aktivní romské populace, získává prostředky k obživě nelegální cestou. Kriminalita romské mládeže je pak ve srovnání s kriminalitou mládeže neromské, několikanásobně vyšší. Výchovné ústavy pro mládež jsou obsazeny převážně mladými Romy a ve vězeních pro dospělé je Romů více než 60%. Navíc se Romové dopouštějí nesčetných trestných činů a přestupků, které nejsou stíhány a trestány díky přístupu policie a mezerám v právním řádu.

Příčinami vysoké romské kriminality je bezpochyby tedy vysoká nezaměstnanost a nejspíš také trvalé napětí, ne-li nepřátelství mezi majoritou a Romy. A příčinou nezaměstnanosti Romů je nedostatek vzdělání, a kruh se točí pořád dokola.

Romská kriminalita představuje velký problém především z toho důvodu, že mravně i duševně ničí romský národ, protože se romská komunita utvrzuje v tom, že to, že je někdo vězněn je normální a také proto, že díky této kriminalitě roste nenávisť vůči romské obci.

Důsledkem veškerých problémů spojených s romskou kriminalitou je mj. i silné protiromské naladění většiny českého obyvatelstva.

Problémy mezi Romy a většinovou populací, zjištěné dotazníkovým průzkumem mezi romskými poradci a asistenty provedeným Institutem pro kriminologii a sociální prevenci Ministerstva spravedlnosti, jsou rozděleny do následujících skupin:

1. Sociální problémy, kam spadá nezaměstnanost Romů nebo špatná bytová situace. Romům je vytykán příjem sociálních podpor jako jediného zdroje obživy a nechť se zapojit do pracovního procesu.

2. Problémy v občanském soužití, například v sousedských vztazích, hlučnost a nepořádek v okolí bydliště. S tímto problémem se potýká 33 českých měst s více než 7000 obyvateli.
3. Trestná činnost Romů, kterou jako problém vnímá 19 měst, poměrně rovnoměrně rozmístěných po celém Česku. Často jde i o trestnou činnost dětí a někdy i trestnou činnost s rasovým podtextem.
4. Problémy Romů s drogami, alkoholem a prostitucí. Stěžuje si na ní 11 zkoumaných měst ze 170, nejvíce v severních, západních a východních Čechách.
5. Problémy v komunikaci mezi Romy a většinovou společností a při jednání s úřady. Vyplývají z nepochopení zvláštností romského etnika a rozšířeného požadavku na asimilaci Romů. Problém byl zaznamenán v 10 městech, zejména v jižních a severních Čechách.
6. Rasismus, netolerance a předsudky vůči romskému obyvatelstvu se projevují ve 23 městech, nejvíce v jižních (29 % měst) a severních Čechách (21 % měst).
7. Diskriminace Romů ve službách, především časté nepouštění Romů do restaurací a kulturních zařízení. Problém uvádějí jen tři města, ale zdá se, že se jedná o širší problém. (www.mujsweb.cz/spolecnost/romove/romove/html)

3.3 Problematika soužití s Romy

Všeobecně by se daly vztahy mezi Neromy a Romy v naší republice charakterizovat jako chronické napětí, které občas propuká v projevy otevřeného nepřátelství. Existují však samozřejmě také přátelské vztahy mezi jednotlivci a skupinami.

Romové se v naší společnosti cítí jako cizinci, neuznávají naše hodnoty a ve státní moci, vidí spíše nepřítel než ochránce. Diskriminace Romů je u nás běžná, ale není prakticky nijak postihnutelná. Nás, Neromy a naše instituce vnímají jako nepřátelské, mají pocit

obecného ohrožení a cítí se zde jako občané druhé kategorie. Mnohým působí velké potíže jednání s úřady, které vyžaduje značnou orientaci ve správním systému.

Jedním z důsledků napětí Romy s Neromy je segregace. A od pocitu bezmocnosti pak nebývá daleko k agresi. Romové proti nám bojují zbraněmi, jako je lhaní a hrozby násilím a nejrůznějšími druhy kriminality. Naše averze vůči Romům dosáhla nejspíš takového stupně a díky médiím je natolik populární, že průměrný Čech, když potká Roma, instinktivně kontroluje, jestli má svoji peněženku. Nejde však pouze o trestné činy, například Romové bývají těžko snesitelnými sousedy, a to buď v domě nebo ulici. Jejich děti často obtěžují nejen své vrstevníky, ale i dospělé, což však nejsou typické projevy romské kultury, nýbrž projevy hluboké sociální dizintegrace. Averze druhostranná ovšem také existuje. Je to averze reaktivní, obranná. Vyplyvá z neustálého pocitu strachu a ohrožení.

Soužití Romů a Čechů není v našem státě rozhodně ideální. Chyby se však dají najít na obou stranách - a je otázka, kterou z nich tíží větší vina. Na počátku neshod rozhodně stál romský sklon ke krádežím a podvodům, kvantitativně však "bílou" stranu tíží daleko větší balvan hříchů. Hlavní je teď spojit síly a pokusit se odstranit problémy, tolik nám ztrpčující naše soužití.

„Kdo je bez viny“... Takto by mohla znít reakce na neustále omílané téma romské menšiny v České republice.

Romům je vyčítáno, že kradou, celé dny nic nedělají a berou za to královské peníze. Všechny tyto tři výčitky jsou nepochybně pravdivé, i když je nutné si dávat pozor na stereotypy, jež my Češi, máme v takové oblibě.

Zkusme se na tuto problematiku podívat očima „Cikánů“ (tento název byl schválen dohodou, k níž došlo na Světovém romském fóru v Londýně roku 1971.). Romové se už po léta pohybují v začarovaném kruhu, jež se velice špatně obrací jiným směrem. Tento kruh obsahuje tyto příčiny: „Nedostatek vzdělání a nízká, téměř nulová šance uspět na pracovním trhu“.

Co je ale původem, tak katastrofální nevzdělanosti romského obyvatelstva? Mezi hlavní příčiny zejména patří:

1. Nepatrná až žádná úcta Cikánů ke vzdělání. Romové si prostě vzdělání moc necení. Děti proto nemohou od svých rodičů očekávat žádnou podporu.
2. Nedostatek soukromí. Romové většinu času tráví společně v jedné místnosti, "člověk pídící se po vědomostech" tedy nemá svůj koutek, kde by se mohl v klidu vzdělávat. Stejně jako v případě prvního bodu mohou i tento fakt vyčítat Romové jen a jen sobě.
3. Předsudky a rasová nenávisť. Romské děti, pokud hned nenastoupí do zvláštní školy, si v "normální" škole mohou užít pravé peklo. Děti jsou velice citlivé na jakoukoliv odlišnost a dají Cikánům jejich odlišnost velice silně pocítit (často s více či méně skrytou podporou rodičů či dokonce pedagoga - i ten jim může jejich školní docházku velice nepříjemnit). Malí Romové se přestanou těšit do školy a odtud je již jen krůček k zavržení celého vzdělání. V tomto bodě je chyba, bohužel, na straně majority.

Příčiny nízké vzdělanosti romské menšiny, jsou však zase příčinou katastrofální míry jejich nezaměstnanosti. Nezaměstnanost je u nich většinou dlouhodobá. Odborníci odhadují mezi 70-85%, což je pro Romy katastrofický stav. Tato situace totiž na romskou společnost působí nemotivačně, demoralizuje a kriminalizuje. S otázkou nezaměstnanosti souvisí i stále zhoršující se sociální dopad romské populace, který ovlivňuje především děti a jejich následnou výchovu.

Co je ale příčinou Romské nezaměstnanosti? Příčin je hned několik:

1. Malá poptávka po nekvalifikované práci. Zájem Romů o zvýšení dosavadní kvalifikace je nepatrný až žádný.
2. Chybně postavený systém sociálních dávek, který zvýhodňuje romské příslušníky žijící „na podpoře“, proti zaměstnaným příslušníkům neromské populace.

3. Stížnosti zaměstnavatelů, ale i spolupracovníků na slabou pracovní morálku, nesolidnost a na nespolehlivost romských zaměstnanců.

4. Dalším aspektem je pak diskriminace při přijímání do zaměstnání.

Zaměstnavatel, který hledá nového zaměstnance, Róma raději odímtne, než aby si ověřil jeho solidnost například vyžádáním pracovního posudku z předešlého zaměstnání. Nezaměstnaný člověk pak žije v zahálce, která ho postupně demoralizuje a bere zdravé sebevědomí, často také deprimuje. Nezaměstnaný pak přirozeně hledá jiné způsoby získání prostředků ke své obživě a k obživě své rodiny. Tyto způsoby jsou však často společensky nepřijatelné. Bývají to prostředky jako žebrání, drobné krádeže i závažnější trestné činy, prostituce nebo například obchod s drogami. Veřejnost na to reaguje zvýšením averze a upevněním předsudků proti Romům jako celku. I kdyby nezaměstnanost Romů zůstala na současné úrovni, její rozkladný vliv na celou romskou komunitu se bude prohlubovat. Musíme tak počítat s dalším vzestupem alkoholismu, se zvýšením psychické labilita a agresivity jednotlivců i skupin.

Nezaměstnanost Romů také pramení z jejich tradicí a kultury. Romové se dříve živili tradičními řemesly, která už pomalu vymizela, a hudbou se uživil pouze malý zlomek romské populace. Někteří Romové jsou podnikateli, nejednou velmi úspěšnými, jiní jsou pouličními prodavači, někteří se živí řemesly. Většina si však vydělává na své živobytí hrubou fyzickou prací, většina však žije ze sociálních dávek. Důvodem nezaměstnanosti Romů jsou také jejich vysoké požadavky a očekávání, které se vzhledem k jejich nízké vzdělanostní kvalifikaci, nedají při hledání a výběru práce pro ně zohlednit:

1. Touha po volnosti, svobodě, v moderním žargonu by se možná dalo najít slovo "flexibilita". Romové nechtějí být spoutáni jedním konkrétním povoláním (někdy jim to dokonce připadá směšné), chtějí být vždy připraveni chňapnout tu nejlepší, nejvýhodnější, nejekonomičtější příležitost. Nechtějí se prostě vázat, aby nebyli omezeni.

2. Mnozí Romové mají panickou hrůzu ze znečištění, jež by znamenalo jejich vyčlenění ze společnosti (je notoricky známá jejich potřeba sounáležitosti - dovedeme si

tedy představit, jakou katastrofu by pro ně představovala "exkomunikace"). A protože i my *gadžové* jsme nečistí, je přirozené, že se vyhýbají styku s námi.

Všechny zmíněné důvody romské nezaměstnanosti mohou být odstraněny jen Romy samotnými. Idyla však pomalu končí – když nám Rom obvykle řekne jako důvod své nezaměstnanosti, že ho jako „Cikána“ nikde nezaměstnají! A ruku na srdce - který zaměstnavatel při volbě mezi "našincem" a Romem volí Roma?

V naší společnosti existují určité předsudky, a to že Romům se pracovat nechce a navíc mají značnou dávku zlodějské krve (a talentu). Tato pověst se s Cikány "táhne" už přes půl tisíciletí, od té doby, co je Evropa poznala blíže. Díky výše uvedeným skutečnostem, je romská komunita "spořádané" většinou trochu na obtíž.

A tedy - diskutujme spolu, poznávejme se navzájem, poznávejme tradiční životní cyklus Romů, snažme se společně hledat řešení jen zdánlivě neřešitelných problémů. Jedná se o běh na dlouhou trať, výsledek však rozhodně bude stát za to. (www.muweb.cz/spolecnost/romove/romove/html)

4. Problematika soužití s Romy

4.1 Asimilace Romů

V současné době se o romské menšině a problematikou s ní spojenou velmi mluví, hodně se za rasistické výroky odsuzuje kde kdo, ale nikdo pořádně neví, co si představit pod pojmem romská otázka. Emoce jsou někdy na místě a někdy ne, v celé naší zemi jsou ale místa a vesnice, kde lidé nefilozofují nad tím, jestli pomůže integrace Romů s ostatními občany, ale prostě už tou integrací žijí, jenomže se tento život žije mnohem hůř než se o tom jedná, mluví nebo přednáší...

4.2 Romové z Ostravy

V Ostravě-Mariánských horách je lokalita zvaná Bedřiška, složená z 20 finských dvojdomků. Domy vlastní město a bydlí v nich většinou Romové. Ostatní nájemníci, bydlící v této lokalitě, si stěžují na jejich chování a na to, že se mezi nimi nedá žít.

Jejich soužití je velice složité, na otázku, jak se jim s Romy ve společném sousedství žije, odpovídají: „Ani se nepetejte, dělají zde spoustu nepořádku, oni můžou všechno a my nic“. Jiní zase tvrdí, že se Romové chovají velmi bezohledně a násilně. Násilí učí i své děti, ničí majetek, kterých není jejich a ničí i vše co jim přijde tady pod ruku. Dalším tvrzením ze strany obyvatel Bedřišky k Romskému etniku je: „Co je z kovu a není zde pevně přišroubované nebo přibité, Romové odnesou. Rodiče Romů posílají krást své děti, protože ví, že jim se nic nestane, neboť jsou nezletilé“.

V této lokalitě, není problémem jen verbální napadání a obtěžování Romů svých sousedů, ale i fyzické napadání, proto pro starousedlíky, kteří zde prakticky dožívají, zejména pro staré ženy, musí být v Bedřišce, pro ně život tristní.

Žije zde i několik hodně problémových rodin, které svým nabádáním jejich dětí ke krádežím a násilí vůči ostatním, ohrožují jejich mravnost a budoucí vývoj. Mezi

romskými rodinami je i spousta neplatičů. Problém je ale ten, že je není kde vystěhovat. Pro mnohé občany nespravedlnost spočívá v tom, že pokud jsou neplatiči „bílí“ jsou vystěhováni jako neplatiči okamžitě.

Příjezdy policie a hasičů jsou zde na denním pořádku. Obyvatelé v této lokalitě tvrdí, že soužití s dospělými Romy není problémem takovým jako s jejich dětmi. Děti hází po jedoucích autech, ale i procházejících lidech kameny a projíždějícím autům brání v průjezdu. Není pro ně ani problém, auta zastavovat vlastním tělem, či vylézt jim na střechu. Romští rodiče to však neřeší. To, co jejich děti dělají, nijak neodsuzují, tvrdí, že si řidiči a lidé v autech za to můžou leckdy sami, a to tím, že si o to buď koledují a také proto, že malým Romům na to nic neřeknou. „To je pro nás hloupá výmluva“, tvrdí, řidiči.

Dalším problémem jsou tady odpadky, které Romové pohazují, kde se dá, na pořádek si nepotrpí, ale když přijde na věc, tak dělání nepořádku na ulici svádí jeden na druhého.

Dle Zástupce romské asociace pana Kronese, už dávno neplatí doba, kdy Rom Roma neokrade. „Ty doby jsou už dávno pryč“, říká. Takže Romové v této lokalitě bojují sami mezi sebou a navzájem se obviňují kdo, koho okradl a kdo komu něco vzal. Na jednom domě tady dokonce Romové ukradli střechu. Proto, si nájemci toho domu, museli oloupanou střechu potáhnout, místo cihlových tašek, černou látkou.

Obyvatelé Bedřišky k tomu říkají, že Romové znají především svá práva, ale své povinnosti neznají. Objevují se i taková tvrzení, že Romové mají všechno zadarmo a potom si ničeho neváží.

Přesto všechno, výše popsané, se v Ostravě, rozběhl program pro Romy se základním vzděláním, kteří jsou dlouhodobě evidováni na úřadu práce. Bez kvalifikace mohou dělat úklidové práce a zametat chodníky. Tito Romové jsou pak placeni z Evropského sociálního fondu. Jejich práce se pak denně kontroluje a fotografuje.

Problematicke začleňování Romů do pracovního procesu se věnují různé organizace a agentury. Jejich výsledky jsou sice vidět, ale v celkovém počtu nezaměstnaných Romů se celkem ztrácí. Koneckonců, někde se začít musí a tyto agentury pomáhají pouze těm

Romům, kteří o to stojí, těch je zatím, bohužel ale menšina. Naopak ty Romy, kteří o práci nestojí, nikdo k práci nedonutí.

Řada Romů si zvykla žít se sociálních dávek. Nedávno ještě dostávali zadarmo i uhlí a teď, když už ho nedostávají, topí v Bedřišce jakýmkoliv odpadem, třeba i lakovanými dřevy (okny, které jsou měněny za plastové, kdy dřevem topí a sklo z nich pak zakopávají na svých zahradách či ho nechají jen tak volně ležet na ulici).

Problematikou pálení odpadů Romy se v Ostravě zabývá Magistrát pro ochranu životního prostředí, který v této lokalitě odhalil nepovolené skládky odpadů a nelegální nakládání s auto vraky a jinými odpady.

Romská problematika je v lokalitě Bedřiška velmi složitá a na místě se nedá vyřešit prakticky nic, proto se plánuje tvorba projektu, který by mohl Bedřišce pomoci, neboť stav domů je tady ve velmi špatném stavu. Projekt počítá s novou výstavbou jednoduchých domků z nespálitelného a neodnesitelného materiálu do sběru, s nejzákladnějším vybavením (zařízením) pro společné soužití tzv. bílých obyvatel a Romů, kteří by se na výstavbě měli sami podílet. V projektu by měla být navržena i služebna policie a agentura, která by pomáhala Romům se vzděláním nebo s hledáním práce.

Evropská komise považuje integraci Romů za jednu ze svých priorit. Problémem tohoto projektu, by se však mohlo stát jeho financování, neboť státní rozpočet, kterým by měl být projekt financován, tyto náklady nepokryje. Přesto se však doufá, že se tento projekt podaří v Bedřišce uskutečnit, a to zejména proto, aby obyvatelé Bedřišky, město Ostrava, a to především ty bezproblémové, nenechalo na holičkách. (www.stream.cz/romská-problematika)

4.3 Asimilace nebo Adaptace?

Romové (a menšiny vůbec) – to je odvěký problém českého národa. A možná věčný. Jediný lék na tento „neduh“ je často spatřován ve slově asimilace. Je to však řešení jediné možné? Nebo jinak – je to řešení nejlepší?

Asimilace – společenský proces úplného přizpůsobení, kdy sociální partner opouští všechny své dosavadní hodnoty a vzory, přijímá nové v celém jejich rozsahu a plně se s nimi identifikuje; asimilace vede k homogenizaci společenského prostředí (encyklopedie Diderot, 1999, s. 52) – byl postup praktikovaný po celá desetiletí komunistickým režimem vůči Romům na našem území. V minulosti se užívaly proti Romům metody vskutku „nenásilné“ - sterilizace bez vědomí žen, odnímání dětí kvůli nevyhovujícímu prostředí pro výchovu atd. A výsledek? Romové opustili své tradice - zanechali na konci padesátých let kočovného života, jež nás podle všeho obtěžoval, přestali nabízet svá tradiční řemesla, v nichž dosáhli skutečného mistrovství (kovářství, hudbu) apod. – a místo toho se mezi nimi rozšířily prostituce a odkládání dětí do dětského domova, což byly jevy dříve v této komunitě nevídané a neslýchané. Při pověstné soudržnosti tradiční romské „velkorodiny“ si dnes lámeme hlavu nad tím, proč jsou dětské domovy plné romských dětí. Odpověď je nasnadě – z rozhodnutí majority se Romové museli vzdát svého tradičního života, svých zvyklostí; leč přijetí nových hodnot neprobíhá tak hladce, tak rychle, jako to již zmíněné odvrhnutí hodnot starých. A důvod pro tohle všechno? Romové jsou prý nepřizpůsobiví, asociální, a tak jim musíme pomoci. Čím rychleji, tím lépe. Je to pro jejich dobro a konečně i pro naše. A to všechno bez dlouhého uvažování. Vždyť romský způsob života je pro společnost, z hlediska dnešní doby nevyhovující.

Sociální psychologie nás učí, že zkušenosti společnosti překrývají naše přímé zážitky. To znamená, že naše nevraživost mnohdy nepramení ze životní zkušenosti, ale z povědomí společnosti. A proto si přiznejme – kolik z nás nemá Romy rádo, přesto že nám třeba nikdy neublížili...

Adaptace - označení případů, kdy se skupina (etnikum) přizpůsobuje změněným podmínkám, aniž se (na rozdíl od asimilace) zásadně mění její podstata a způsob života (kultura, sociální vztahy, jazyk).(encyklopedie Diderot, 1999, s. 52)

Výsledkem tedy není zánik kultury jako v případě asimilace, ale pouze částečná modifikace minoritní kultury na kulturu majoritní. Romové by se nemuseli vzdát svých hodnot, svého vnímání světa, jen by je museli trochu přizpůsobit, adaptovat na změněné podmínky. A bylo by jen v zájmu nás „hostitelů“, kdyby se jednalo o adaptaci oboustrannou, neboť každá adaptace vyžaduje učení a větší či menší míru změny psychiky. Co by nám takováto modifikace našeho myšlení mohla přinést? Přinejmenším to, že naše kultura není na světě sama, není dokonce ta hlavní, nejlepší nebo to, že můžeme bez obav konečně zavrhnout naše xenofobní postoje a nebát se kontaktu s cizí, odlišnou komunitou. Každé setkání s něčím neobvyklým, často nepochopitelným nás může jenom obohatit.

Na celou věc se můžeme také podívat trochu jinak – z hlediska ekologického. Ekolog vidící očima dnešní majoritní společnosti, by vztah *Romové x většina* popsal termínem parazitizmus. Podle mínění drtivé většiny z nás, Romové jednoduše parazitují na české společnosti, „berou jí živiny“, oslabují ji a na oplátku jí za to nic nenabízí. Ekolog odmítající tento zjednodušený náhled na celou problematiku, by se snažil tento vztah proměnit *na vztah, který je pro zúčastněné populace prospěšný (avšak není nezbytný) –* protokooperaci - *vzájemně výhodný, avšak nezávazný, volný, netěsný vztah např. dočasného sdružování a spolupráce.*

Přestaňme tedy mluvit o asimilaci a začněme jednat ve smyslu oboustranné adaptace. Jen to je cesta k povznesení obou kultur. Jen, aby už nebylo pozdě...(www.muweb.cz/spolecnost/romove/romove/html)

5. Vzdělávání Romů v ČR

Jako každá etnicky rozlišitelná komunita, která byla z historických a sociálních důvodů vytlačena na okraj společnosti, i Romové zaujímají apriorně negativní, obranou pozici vůči většinové společnosti a uzavírají se do vlastní komunity. Předsudky a negativní zkušenost na straně většiny i romské menšiny jsou zdrojem vzájemné nedůvěry, která se mnohdy projevuje skrytým i otevřeným nepřátelstvím.

Vzájemná nedůvěra poznamenává sociální komunikaci mezi jedinci obou skupin od útlého věku a bohužel ani škola není pro většinu romských dětí místem, které by považovaly za přátelské.

5.1 Romský problém

V uplynulých padesáti letech nebylo snahou začlenit romské děti do školních kolektivů ostatních dětí na základě respektování jejich kulturní identity jako rovnocenné kulturní identity národa, ve kterém žijí. Hovořilo se o tzv. „romském problému“, který byl ve školách řešen v souladu s tehdejší vládní politikou vůči romské menšině. A to snahou o asimilaci, tj. lapidárně řečeno snahou o „natírání romských dětí na bílo“.

Tehdejší školní praxe „jednotné školy“ navíc vycházela z dogmatu „průměrného žáka“ (všechny děti ve společnosti jsou stejné, mají průměrně stejné intelektové schopnosti, znalosti, návyky a potřeby) a vylučovala vše, co z tohoto průměru vybočovalo.

Tento přístup v mnohých vzdělávacích zařízeních bohužel přetrvává dodnes a zabraňuje všem odlišným, „neprůměrným“ dětem (mentálně či zdravotně postiženým, nadprůměrně inteligentním, s výchovnými problémy, s vadami soustředění, lehkou mozkovou dysfunkcí, dětem z různých národnostních menšin, zejména romské minority) absolvovat bez problémů základní školu.

V souladu s myšlenkou jednotné školy a politiky asimilace Romů, byla veškerá specifika romských dětí záměrně potlačována jako nežádoucí. Velké procento škol, bohužel, dodnes, tento trend neopustilo. Výsledkem je dnes skutečnost, že odhadem

80% Romů má pouze základní vzdělání (včetně nedokončeného, jak svědčí výsledky posledního sčítání lidu). Stejnou měrou se navíc na současném stavu podepisuje špatná zkušenost romských rodičů a prarodičů se školou v době jejich dětství, tato zkušenost je pak na dnešní děti celkem logicky přenášena. (www.mujiweb.cz/spolecnost/romove/html)

5.2 Problémy romského dítěte před a při vstupu do školy

Většina romských dětí nenavštěvuje mateřské školy či jiná předškolní zařízení a do školy přichází pouze se zkušenostmi ze života v rodině. Při vstupu do školy se tedy najednou v šesti letech setkává s neznámými, cizími, někdy až nepřátelským prostředím, kterému musí čelit samo, bez pomoci rodiny (a komunity), na níž je do té doby závislé. Škola mu ve většině případů nepomůže. Nesetká se tu s ničím známým – nejsou romští učitelé (s výjimkou těch škol, kde se postupně, ale zatím v zanedbatelném množství začínají objevovat romští asistenti), pomůcky a učebnice jsou obsahově i výtvarně přizpůsobeny chápání a vkusu českých dětí.

Tradiční rodinná romská výchova nedává dítěti takový základ, který učitel u průměrného žáka první třídy předpokládá, a tak od počátku školní práce vzniká nedorozumění, které se může rychle odrazit ve školní neúspěšnosti dítěte. Jako hlavní problémy, se kterými se dítě začne brzy po příchodu do školy potýkat, lze označit:

1. Nedostatek času a prostoru na domácí přípravu.
2. Neochota rodičů zajistit školní pomůcky.
3. Priorita pracovat doma (péče o sourozence) než ve škole.
4. Nezvyk na pevný denní režim, přísný řád a aktivity vyžadující dlouhodobé soustředění.
5. Neschopnost se samostatně rozhodovat a zodpovídat sám za sebe.
6. Nerozvinutá jemná motorika, neznalost kreslení a psaní.
7. Neznalost pojmů, které nejsou potřeba v praktickém životě a které děti získávají z knih a encyklopedií.
8. Jazyk. bariéra i u dětí, které již nemluví romsky, ale stále užívají etnolekt češtiny.

V rámci asimilace se Romové měli co nejrychleji odnaučit používat svůj vlastní jazyk – *romštinu*. Ve školách se nesměla používat ani jako pomocný jazyk, ačkoliv mnoho dětí přicházelo do školy s minimální znalostí češtiny a umožnění využít jejich jazyk by pouze přispělo ke snadnější adaptaci na školu. Výjimkou nebylo ani trestání za to, když děti mluvily romsky mezi sebou. Snaha byla korunována úspěchem. Mnoho Romů pod dlouholetým tlakem začalo při komunikaci s dětmi používat češtinu, aby děti neměly ve škole problémy. Jejich jazyk, ale logicky nebyl (a u mnohých není dodnes) normativní, je to *romský etnolekt* češtiny, ovlivněný jednak romštinou (tj. myšlením v romštině, přenášením její gramatické struktury do češtiny neboli kalkováním), jednak nespisovnou češtinou, kterou se neučili ve škole, ale od svého okolí, často též od sociálních vrstev, které často spisovný jazyk nepoužívají. Tomuto *etnolektu* pak učí své děti. Problémy s češtinou mají pak děti ve všech jazykových rovinách – od fonetiky až po stylistickou oblast.

Dnešní situace vypadá tak, že dítě neumí při vstupu do školy žádný z jazyků opravdu dobře. Z romštiny ovládá často jen několik frází, v horším případě nadávek, česky se sice domluví, ale mluví etnolektem. Používání etnolektu se neinformovanému pedagogovi může jevit jako mentální retardace („já se bojím od psa, pustil mne vlak, babička mne nosí do školy“ apod.) (<http://www.encyklopedie.cz/heslo/192474-romove>)

5.3 Vztah školy a rodiny

Škola, která chce úspěšně vzdělávat romské děti, musí též najít cestu k jejich rodičům. Musí být iniciátorem procesu, který pomůže překonat onu vzájemnou bariéru nedůvěry a nepřátelství, a musí rodiče přesvědčit, že vzdělání je pro jejich děti opravdu důležité.

Bez spolupráce s rodinou nemůže mít školní práce dětí uspokojujivé výsledky. Je tedy na učitelích, aby se snažili od počátku navázat s rodiči dítěte pozitivní vztah, a proto musejí především jednat s rodiči jako s partnery, mluvit s nimi nejen o školních problémech, ale zajímat se o celou rodinu, pomoci jim ve věcech, kde si sami rodiče nevědí rady (např. složitější jednání s úřady). Nedostatečné přizpůsobení rodičů školním

požadavkům (neochota či neschopnost zajistit dítěti odpovídající školní pomůcky, pomoci s domácí přípravou, zajistit pravidelnou a včasnou docházku do školy) by škola měla zpočátku umět prominout a řešit svou nadstandardní péčí o děti, o problémech však s rodiči hovořit, a postupně tak zvyšovat nároky na vzájemnou spolupráci.

Učitelé by se měli snažit poznat a pochopit rodinné prostředí dětí, rodiny navštěvovat, naučit se znát a respektovat jejich zvyky. *Rodiče je třeba přesvědčit, že škola není nepřátelská instituce ani k dětem, ani k rodičům.* Návštěvy učitelů v rodinách dětí jsou na drtivé většině dnešních škol považovány za nadstandard, který si není možné z časových a ekonomických důvodů dovolit. O nadstandard se pochopitelně jedná a je třeba diskutovat otázku míry, případně i otázku finanční. *Přes všechnu pracnost a náročnost je však úsilí věnované přesvědčení rodičů o nutnosti vzdělání jejich dětí investicí, která se v dlouhodobém horizontu musí vyplatit.*

Vztah mnohých rodin ke vzdělání má i své historické kořeny. Až do nedávné minulosti bylo zajišťování vzdělání a profesní kvalifikace jednou z funkcí rodiny, která tak nepotřebovala k tomuto poslání žádné přispění od majoritní společnosti. Rodinné řemeslo či způsob obživy rodiny předávala dětem, otcovo řemeslo chlapcům, dívky se učily od matky (a později od tchýně) pečovat o rodinu a o děti. Povinná školní docházka sice platila pro romské děti žijící u nás již od výnosů Marie Terezie, ale striktně vyžadována být začala ovšem až o mnoho desetiletí později, po roce 1948. Neplnění požadavků povinné školní docházky bylo naráz přísně postihováno, od finančních sankcí až po trestné stíhání rodičů.

Ačkoliv vzdělávací funkci rodina přestala plnit v období, kdy zanikla tradiční řemesla (u většiny dnes u nás žijících Romů v 50. letech po migraci ze Slovenska do Čech), *vztah k našemu pojetí vzdělání většina Romů dodnes nepřevzala.*

A ani nemohla, neboť jak trefně říká Karel Holomek, jeden z romských představitelů: *„Je třeba několik generací k tomu, aby se v rodině vypěstoval vřelý vztah k určité profesi, vzdělání, intelektuálnímu či filosofickému postoji k životu. Bude trvat celé generace, než se takové vztahy vytvoří. Tím je vysvětlováno dosavadní nepochopení Romů vůči vzdělání a pokud je chápáno, pak je jen málo vůle a úsilí se ho zmocnit“.*

Je-li dodnes, dle posledního sčítání lidu přes 80% Romů pouze absolventů základních (a zvláštních) škol, pak například představa vysokoškolského vzdělání jejich dětí je pro většinu těchto rodičů nad rámec možné představitivosti.

Pro porovnání: V roce 1900 nedovedlo číst a psát 4,26% Čechů, u příslušníků ostatních národností na území monarchie byla situace následující: Poláci 40,82%, Ukrajinci 75,79%, Slováci 23,92%, Rumuni 71,61%, Maďaři 56,72%, Němci 6,83% (J. Urban – České a slovenské dějiny do r. 1918). Co se týče negramotnosti Romů, statistiky z roku 1970 uvádějí, že 60% Romů v poprodukčním věku je zcela negramotných. (<http://www.mujsweb.cz/spolecnost/romove/romove.html>)

5.4 Romské děti ve zvláštních školách

Velké procento romských dětí je dodnes vzděláváno ve zvláštních školách, které jsou přitom určeny pouze dětem „s takovými rozumovými nedostatky, pro které se nemohou s úspěchem vzdělávat v základní škole, ani ve speciální škole“ (školský zákon č. 29/1984Sb.). Do zvláštních škol jsou romské děti zařazovány jak na základě výsledků vyšetření v pedagogicko-psychologických poradnách, tak v průběhu školní docházky do základní školy, často velmi záhy po zahájení povinné školní docházky a objevení se problémů v komunikaci mezi žákem a školou.

Odborná vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně jsou zaměřena na posouzení úrovně školní zralosti a inteligenčních schopností. Testy jsou standardizovány podle dětí majority a pro romské děti nejsou validní, nezohledňují v celé šíři odlišnou kulturní a sociální zkušenost dítěte. Většina šestiletých romských dětí žijících v tradiční komunitě v tomto testu neuspěje, především z důvodu naprosto odlišného pojetí výchovy v romské rodině, nikoliv z důvodu mentální retardace.

Dle usnesení vlády ČR ze dne 23. 1. 2002, které hodnotilo plnění usnesení vlády ČR ze 29. 10. 1997 č. 686, byly nové testy MŠMT schváleny v lednu 2001. V praxi se však zatím téměř nepoužívají. Absolventi zvláštních škol mají značně omezené šance na získání dalšího vzdělání, stejně tak jako na získání zaměstnání.

Až do začátku roku 2000 se směli hlásit k dalšímu studiu pouze na několik vybraných učebních oborů. V lednu roku 2000 vstoupila v platnost novela školského zákona, která umožňuje hlásit se na jakoukoliv školu každému, kdo absolvoval povinnou školní docházku, tudíž i absolventům zvláštních škol. Každý absolvent 9. ročníku zvláštní školy má však díky redukováným učebním osnovám tohoto typu školy, nedostatečné vědomosti (cca na úrovni 7. ročníku základní školy), a nemůže tedy s úspěchem absolvovat přijímací zkoušky na vyšší typ školy bez speciální přípravy, kterou mu rodina nezajistí. I tady může sehrát kmenová škola důležitou roli, pokud učitelé sami nabídnou žákovi, který projeví zájem o studium, pomoc a připraví jej na přijímací zkoušky.

Smutnou skutečností je, že mnozí romští rodiče se zařazení svého dítěte do zvláštní školy nebrání, někdy ho i vyžadují, např. mají-li ve stejné zvláštní škole více dětí, ty zase chtějí být pohromadě. Dětem navíc často vyhovuje skutečnost, že tvoří většinu ve škole, a cítí se tak lépe než mezi převahou českých dětí. V některých zvláštních školách mají paradoxně děti lepší podmínky – méně dětí ve třídě a větší možnost individuální péče, učitelé, kteří počítají s prací s „problémovými“ dětmi, a jsou proto vstřícnější než učitelé, očekávající vynikající výsledky žáků. Skutečnost, že dítě s absolvovanou zvláštní školou má mizivou šanci na vstup na školu střední, je bohužel pro mnohé romské rodiče spíše marginálním problémem.

Mnoho romských dětí dnes vyrůstá v dětských domovech a výchovných ústavech. V některých zařízeních tohoto typu tvoří 60% i více procent klientů. Cílem této práce není pátrat po důvodech uvedeného stavu, soustředíme se proto spíše na následky pro vzdělání. Při řadě dětských domovů fungují školy, v některých případech jsou to školy zvláštní. Dále máme v soustavě školských zařízení také zvláštní školy internátní, jejichž svěřenci jsou z velké většiny ve výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, i v tomto typu škol je mnoho romských dětí. Samotnou existenci zvláštní školy internátní lze označit za odstrašující příklad. Vezmeme-li v potaz citované procentuální zastoupení romských dětí v ústavech náhradní rodinné péče, pak můžeme, bohužel, konstatovat, že označení našeho školství za segregační, je v tomto případě zcela oprávněné. (<http://www.encyklopedie.cz/heslo/192474-romove>)

5.5 Afirmativní akce pro podporu vzdělávání

O myšlence umožnit romským dětem plnohodnotné vzdělání v základních školách běžného typu, se začalo nahlas hovořit v odborných kruzích na počátku 90 let 20. století.

Na problém vzdělávání romských dětí u nás začali veřejně upozorňovat jednotlivci a některé české nestátní i zahraniční organizace. Zlomovým momentem v otázce vzdělávání Romů u nás bylo přijetí Usnesení vlády ČR č. 686 z 29. 10. 1997, které do jisté míry reflektovalo tzv. Bratinkovu“ zprávu o stavu romské komunity v ČR z roku 1997. Na základě tohoto usnesení bylo možné, kromě jiného, např. zaměstnávat na školách romské pedagogické asistenty.

V průběhu devadesátých let, umožnilo MŠMT ČR formou metodických pokynů, ale i změnami v zákonech, školám zahájit několik významných „vyrovnávacích“ akcí pro lepší adaptaci romských dětí v základní škole. Na základě této legislativy, může základní škola:

- ✓ Otevřít přípravnou třídu pro děti ze „sociokulturně“ znevýhodňujícího prostředí.
- ✓ Její součástí může být mateřská škola.
- ✓ Může zaměstnat asistenta učitele (romského pedagogického asistenta).
- ✓ Může pracovat podle vlastního rámcového vzdělávacího programu upraveného pro potřeby romských dětí.
- ✓ Může přijmout dítě ze zvláštní školy (za určitých podmínek).

Již několik let běží na některých školách vládní program podpory romských středoškolských studentů. Ke všem těmto výrazným posunům, které můžeme nazvat „otevírání školy romským dětem“, nemalou měrou přispěly aktivity některých nestátních organizací cílené do škol, např. projekt OSF „Začít spolu“, „Step by step“ a další.

Přípravné ročníky při základních či zvláštních školách se začaly zřizovat od školního roku 1993/94. Přípravné ročníky jsou určeny dětem pocházející z málo podnětného či nepodnětného prostředí (dle představy majoritní společnosti). Během jednoho roku mají za úkol odstranit u dětí různé handicap a připravit je na vstup do první třídy. Ve školním roce 2000/2001 byly přípravné třídy zřízeny v 63 základních školách, 40 zvláštních školách a 7 mateřských školách. Jejich počet by se měl dle záměrů MŠMT stále zvětšovat.

Nulté ročníky mají jistě svůj význam. Přispívají k lepší adaptaci dítěte na školu, odstraňují některé příčiny pozdějších neúspěchů, aktivity zde realizované přispívají k rozvoji jazyka, řeči, logického myšlení, jemné motoriky. Jsou však jen dílčím krokem k řešení problémů vzdělávání romských dětí. Mnohé z nich se zakládají při školách, které dostatečně nerespektují specifické požadavky romských dětí. Nesprávné je i zřizování přípravných ročníků při zvláštních školách.

Ve školním roce 2000/2001 působilo na základních a zvláštních školách 230 romských pedagogických asistentů. *Myšlenku zaměstnávat na škole romské pedagogické asistenty začala prosazovat Mgr. Helena Balabánová, zakladatelka a první ředitelka (1993-2000) soukromé základní školy Přemysla Pittra v Ostravě, školy, která jako jedna z prvních v republice, začala systematicky přistupovat k romským dětem dle zásad respektujících jejich specifické požadavky.*

Podporu romských pedagogických asistentů dále od počátku prosazovalo Společenství Romů na Moravě a Nadace Nová škola. Tyto nestátní organizace pomáhaly při výběru, vzdělávání a hlavně financování romských pedagogických asistentů. Tento experiment dostal legislativní rámec v roce 1998. Na základě usnesení vlády ČR od tohoto roku jsou ze státního rozpočtu hrazeny mzdy většiny romských asistentů. Rámcový vzdělávací program upravený pro potřeby romských dětí mimo jiné umožňuje školám snížit počet dětí ve třídách, a tak s nimi pracovat intenzivněji. K tomuto programu se ovšem zatím přihlásilo něco přes 20 škol z celé republiky.

Afirmativní akce na podporu vzdělávání romských dětí nelze zpochybnit, stejně nezpochybnitelné a alarmující jsou počty romských dětí ve zvláštních školách. Na jedné straně tu totiž vidíme chvályhodnou snahu státu situaci řešit, na druhé straně pak

dědictví minulosti v podobě zvláštních škol plných romských dětí a bohužel i stereotypní přístup řady pedagogů, kteří (často vedeni svoji vlastní dlouholetou negativní zkušeností) novým přístupům nevěří a nemají chuť ani energii respektovat jejich doporučení.

Použité afirmativní instrumenty jsou relativně mladé, na výsledky jejich působení budeme čekat jistě alespoň jednu generaci. Má-li tu být alespoň nějaká naděje na úspěch, pak je nezbytné, aby se uvedené podpůrné akce staly integrální součástí vzdělávacího procesu v celém spektru základního školství. Pokud se o změnu bude snažit jen několik vybraných škol, pak za dvacet let, budeme pouze smutně konstatovat, že vzdělanostní situaci romských dětí se prakticky nezměnila.

(<http://www.encyklopedie.cz/heslo/192474-romove>)

6. Romský způsob života

Některé Romské rodiny žijí v katastrofálních životních podmínkách. Před i za jejich domem se válí spousta odpadků, na chodbách uvnitř domu je vše zničené a špinavé. I jejich byty jsou v katastrofálním stavu, někdy i zdraví nebezpečné, zejména pro děti, které tam s nimi žijí a mají se připravovat na jejich budoucí život a školní docházku. Problémem však je, že ač by těmto Romům byl dán byt sebevíc pěknější, vše zničí, rozeberou a demontují. Někteří však stále nechápou, že pokud chtějí získat byt, nebo něco opravit, měli by za to zaplatit. Někteří Romové si prostě myslí, že by za to měla zaplatit většina, pokud jsou oni menšinou.

6.1 Výchovné prostředí romského dítěte

V souvislosti s životem Romů, zejména Romských dětí, je velmi důležité prostředí, ve kterém Romové vyrůstají a žijí. Neboť obecně platí, že právě zdravé a podnětné prostředí, dítěti umožní se rozvíjet optimálním žádoucím směrem v jeho socializačním vývoji. Proto by mělo být každému dítěti bez výjimky, umožněno v takovém prostředí vyrůstat a zabezpečit tak jeho budoucí kvalitní a zdravý život. U dětí Romských to tak zpravidla bohužel neplatí.

6.2 Romské dítě

Romské dítě v minulosti, ale často i dnes, má těžký život. Před šedesáti lety – ale i později – často hladovělo, trpělo bolestí, mrzlo a umíralo v důsledku nedostatečné zdravotní péče. Jeho vzdělání bylo většinou bídné, vyhlídky na slušnou existenci mizivé. Dříve však žilo zpravidla v pevné rodině a navíc bylo zakotveno v širším společenství velkorodiny, kde platila určitá pravidla považovaná za posvátná, především pravidlo vzájemné solidarity a ochoty dělit se s ostatními. Tato pravidla byla formulována jeho mateřským jazykem, v němž se také vyprávěly krásné příběhy a zpívaly neméně krásné písně. Dítě bylo obklopeno vřelou a přirozeně, živě

projevovanou láskou celé řady lidí, s nimiž se denně stýkalo. Jen výjimečně bylo bito. Bylo v kontaktu s přírodou. Zblízka pozorovalo smysluplnou práci dospělých a účastnilo se jejich spontánního veselí, ale sdílelo i jejich starost, smutek a hněv, jež měly velmi konkrétní příčiny. Svět tohoto dítěte byl přehledný a život jaký žilo dával smysl.

Romské děti většinou spadají do kategorie dětí z tzv. sociálně znevýhodňujícího prostředí“. V současné době je na tom romské dítě nesrovnatelně lépe, pokud jde o stravování, lékařskou péči i vzdělání. Hůře na tom je, pokud jde o vztahy v rodině a v širším společenství, jež je značně uvolněné, pokud se v etickém a duchovním vakuu docela nerozpadlo. Jeho řeč je chudá čeština, navíc ve vulgární podobě. Žije více mediálním brakem než tradiční kulturou svého národa. Místo přírody jsou jeho prostředím zpravidla městské ulice, na nichž poznává chaotický svět, ženoucí se bezohledně za konzumem, senzací a zhrubým požitkem.

Romské dětství se liší od dětství neromského především tím, že je kratší. Je to dáno i biologicky, častěji pubertou, v souladu s romskou tradicí je uspíšeno i zahájení sexuálního života. Za připravenost k sexuálnímu životu i založení rodiny se považuje fyzická zralost, nikoliv psychická. Jedno z romských přísloví říká: „Posaď svou dceru na židli, a pokud se její nohy dotýkají země, je už zralá na vdávání“.

Dodržování různých tradic je typické hlavně v rodinách olašských Romů. I v současné době si dívky berou za manžele muže, které jim vybrali otcové. Již jako děti se zasnoubí a je běžné, když už od 15 let spolu mladý pár žije. Muž zaplatí za nevěstu rodičům dívky různě vysokou částku a dívka se pak stane jeho majetkem. V olašských rodinách jsou také časté sňatky mezi příbuznými.

Romské děti také bývají dříve zapojovány do aktivit dospělých členů komunity. Od malička se romské děti zúčastňují rozhovorů o záležitostech dospělých i jejich rozhodování. V tomto směru malí Romové předčasně dozrávají. Starší děti velmi rychle přebírají role dospělých. Toto se týká především romských dívek – pečují o mladší sourozence, vykonávají nejrůznější práce v domácnosti, což často představuje nadměrnou fyzickou zátěž.

Masivním negativním faktorem duševního, charakterového a sociálního vývoje romského dítěte je averze neromské rodiny vůči jeho národu, se kterou se setkává velmi brzy a která mu srozumitelně signalizuje, že tato společnost není „jeho světem“. Vrcholem této averze jsou fyzické útoky skinheadů a rasistické nadávky. S takovou zkušeností se dítě těžko vyrovnává a od jeho rodičů, kteří by mu měli pomoci, lze těžko očekávat zralost a mravní sílu, aby se alespoň snažili vést dítě k sociálně konstruktivní reakci. Častěji v něm podpoří pocity křivdy a touhu po odvetě. (Říčan, 1998, s. 103)

6.3 Romská rodina

Rozdíly mezi našimi kulturami jsou také v pojetí rodiny a vzájemných vztahů uvnitř ní. Mluvíme-li o rodině my, máme většinou na mysli naši nejbližší rodinu, kterou jsou naši rodiče, prarodiče, sourozenci, manžel a děti. Různé strýce, tety, bratrance, sestřenice, synovce, neteře, tchány, tchýně, švagry či švagrové sice taky máme, ale ty už považujeme spíše za příbuzné, které bereme jako vzdálenější. Romové však považují za své blízké příbuzné všechny a romština má na rozdíl od češtiny pojmenování i pro děti sestřenic či bratranců. Největším trestem pro Roma bylo kdysi, tedy vyhnání jeho rodiny.

Pro Roma znamená rodina téměř vše, neboť uspokojuje základní životní potřeby jejích členů. Při kočování byli Rómové zcela nezávislí na okolní společnosti, ale uvnitř rodiny na sobě byli závislí beze zbytku. Rodina byla zdrojem obživy, měla funkci vzdělávací (chlapci se učili v rodině řemeslu, dívky zase starat se dobře o děti a o manžela) a také funkci ochrannou. Romové se proto se svoji rodinou velmi identifikovali.

Povinností ženy, bylo kdysi a je i dnes, zabezpečit chod domácnosti, vychovávat děti a poslouchat svého muže, byla to právě ona – žena, kdo musel zabezpečit přežití rodiny – zajistit jídlo a oblečení. Ať už je dostala za vykonání nějaké práce nebo žebráním. Romský muž byl navenek i uvnitř hlavou rodiny, nositelem a ochráncem prestiže rodiny, rozhodoval a nesl odpovědnost za rodinu. Počet dětí byl v romské rodině prestižní záležitostí a každé další dítě bylo v rodině vítáno.

Romská rodina má patriarchální ráz. Žena je oceněna podle plodnosti, zvláště ceněni jsou synové. Pro ženu je nejvyšší hodnota mít děti. Muž očekává od ženy plodnost, co největší a co nejdřív. Když kdysi žena nerodila, muž měl právo ji opustit. Romové nepřijímají antikoncepci ani interrupci. V důsledku toho má velké procento romských rodin nadměrný počet dětí – výjimkou nebývá sedm a více dětí. Těmto dětem se často nedostává ani základní péče. Ústřední postavou romské rodiny je matka. Zpravidla zůstává doma a otec tradičně zprostředkovává styk se světem.

Demografickými znaky (počet dětí a starších lidí, kojenecká úmrtnost, průměrný věk, zdravotní stav) se romská populace podobá populaci rozvojových zemí.

Tradiční, dobře romská nukleární rodina (tj. matka, otec a děti) byla velká a značně soudružná, plná vřelosti a lásky. Romské děti tradičně vychovávala rodina, jako široké společenství více generací. Romové mají různé zvyky, které krásně vyjadřují tradiční romský smysl pro rodinnou pospolitost. Např. Vánoční zvyk, kdy otec rozkrájí jablko na tolik kusů, kolik je účastníků u společného stolu, načež každý sní svůj díl.

Romská velkorodina mívá velký význam a příbuzenská pouta jak vertikálně, tak horizontálně jsou silnější než u rodin neromských. V tísní se každý může spolehnout na příbuzné, např. Rom v domově důchodců je i dnes výjimkou. Rodina v tomto smyslu však za poslední generace značně zeslábla. Především ji nesvědčí vytržení z tradiční velkorodiny a ze soudržné obce (rod), která dříve fungovala i v nuzné osadě. Ještě před čtyřiceti lety romské rodiny na svých dětech velmi lpěly. Dnes se romské matky vzdávají svých dětí nápadně snadněji než neromské matky, nechají je třeba rovnou v porodnici. Osazenstvo dětských domovů je z 60% romské. (Říčan, 1998, s. 44)

6.3.1 Výchova v rodině

Na romské dítě dnes převážně působí negativní vliv rodinného prostředí, ve kterém žije. V romských rodinách výchova v pravém smyslu neprobíhá. Dítě přejímá názory a postoje rodiny, ve které vyrůstá. Romové nejsou spoutáni běžnými konvencemi. Dítě vidí chování svého otce, který jde do práce jen tehdy, když se mu chce, rodiče nenutí své děti chodit pravidelně do školy, spát když jsou ospalé, můžou vstát až se probudí, jí a pijí, kdy mají chuť. Poměrně volná, nedirektivní výchova v romských rodinách může být někdy přitažlivá, především pro děti z rodin s velkými ambicemi, s výchovou plnou zákazů, omezení a povinností. – Někdy tito „utečenci z dobrých rodin“, skončí svůj útěk v romské rodině, která je fascinuje svou otevřeností, přátelskou atmosférou, malou náročností na plnění školních povinností i svou malou strukturovaností.

V některých romských rodinách se pohrdá i hygienou a medicínskými skrupulemi. Důsledkem toho je, že děti nemají možnost získávat a upevňovat si důležité vlastnosti, nedostatek disciplíny, spolehlivosti, vytrvalosti, schopnosti plnit sliby a držet slovo. Děti nemají vštípeny základní principy mezilidských vztahů, které úzce souvisejí s motivací lidského jednání. Převládají biologické motivy nad sociálními a kulturními. Primární, tělové pocity řídí jednání romského dítěte. Co je příjemné vyhledává, nepříjemnému, byť potřebnému, se snaží za každou cenu vyhnout.

Děti jsou ovlivňovány názory a postoji rodičů negativně. Svým životním stylem, negativním názorem na svět a vztahem ke společnosti ani nemohou být romští rodiče svým dětem kladným vzorem.

V období prepuberty a puberty nejsou rodiče schopni zvládnout po kázeňské stránce svoje děti. O jejich volný čas se vůbec nezajímají a netrestají ani vážné poklesky. Tresty sice používají dost tvrdé, nejčastěji tělesné, protože jiné ani neznají, ale trestají jimi za maličkosti, kdežto závažnější věci tolerují. Tím si dítě nedovede vytvořit správný názor na to, co je opravdu špatné, absentuje morální hledisko provázející lidské jednání, jež má v člověku vypěstovat právě rodinná výchova. Ta by měla děti vést k tomu, co musí dělat a naopak je odvádět od toho, co dělat nesmějí.

Závažná je prekriminalita romských dětí, zapojovaných do kapsářských gangů nebo do distribuce drog. Děti jsou nejednou naváděny, nebo dokonce nuceny ke krádežím, protože vzhledem k věku nejsou trestně postižitelné. Dívky spatřují snadný způsob získání peněz (na které rodina často čeká) v prostituci.

Dítěti chybí pravidelný denní režim. Nepravidelně a málo spí, pravidelný není ani příjem potravy. Podmínky k bydlení jsou také většinou nevyhovující, byty jsou přeplněné, dítě často nemá vlastní koutek, kde by se mohlo učit, někdy nemá ani svou vlastní postel.

V romských rodinách můžeme dnes zaznamenat násilí na dětech, jejich těžké zanedbávání v důsledku alkoholu a drogové závislosti. Rovněž se často objevují problémy s alkoholem u dětí romských rodičů, neboť alkohol bývá dětem předčasně přístupný. Rodiče jim v pití nebrání, stejně tak se stává, že jim nebrání ani v kouření.

Velká část romských dětí žije v rodinách, které selhávají v plnění některých svých základních funkcí. Péče o zdravý tělesný vývoj dítěte bývá ohrožena už během těhotenství, děti žijí v nehygienických podmínkách, trpí nevhodnou stravou, nedostatečnou nebo chybnou péčí v nemoci. Prostředky, které jim poskytuje stát cestou plošně vyplácených sociálních dávek, bývají vynaloženy zcela jinak a se zneužíváním dávek se kalkuluje už při jejich plození. Sociální programy vytvářejí proto programy, aby současní nezaměstnaní Romové nevychovali k témuž i své děti.

6.4 Romská obydlí

Způsob života, tedy bytová otázka, je pro zdravý vývoj romského dítěte rovněž zásadní. V současné době romské rodiny obývají v naprosté většině „romské byty“ (speciálně pro ně vymezené), přičemž preferují byty s pavlačí. Tyto byty bývají nižších kategorií a většinou mnohem menší, než by potřebovali jejich velké rodiny.

Charakteristický romský způsob bydlení spočívá ve způsobu užívání bytu, kdy se život domácnosti soustřeďuje do jedné místnosti, většinou do velké obytné kuchyně. Tradiční

romská pohostinnost a sklon k pospolitému životu i sklon často měnit místo pobytu vedou někdy, spolu s vysokou porodností, k nápadnému přepřelňování bytů. V případě, nemá-li romské dítě v bytě ani svůj koutek, kde by se mohlo v klidu učit, se naskytá otázka nevyhovujícího výchovného prostředí pro dítě a povinnost našeho státu tuto situaci řešit podle Mezinárodní Úmluvy o právech dítěte, kterou je Česká republika vázána.

V souvislosti s obydlím Romů, je typické i tzv. vybydlování, tj. radikální devastace bytu či domu, která je specificky romská a pro Romy typická. Romové dokážou v krátké době zničit byt, případně celý dům natolik, že je nutná generální oprava nebo demolice. Někdy má vybydlování charakter komerční, prodá se vše, co lze demontovat, rozeberou se krovy apod. Jindy jde o vandalskou destrukci. Tato destrukce může být účelová, zničené poštovní schránky a seznamy nájemníků za účelem nedoručení upomínky či soudního předvolání.

Psychologové vysvětlují romské vandalství tím, že Romové odmítají – vědomě a snad ještě více nevědomě – neromská (bílá) obydlí proto, že je nutí měnit své zvyky, a také proto, že to jsou právě obydlí neromská, tedy obydlí nemilované majority. Jejich vandalství je projevem hořkosti, vzdoru, zoufalství schopného zničit nejen svůj majetek, ale i sebe sama. Sociální pracovníci uvádějí četné případy, kdy romská rodina s bezstarostností, prodá byt nebo jej smění za něco, co de facto bytem není, a volí tak život bezdomovců, přičemž přepřelňuje byty příbuzných i známých, jež střídavě navštěvuje. (Říčan, 1998, s. 86)

6.5 Romský způsob obživy

Pokud jde o typický způsob obživy Romů, je třeba podporovat snahy o udržení nebo obnovení jedinečných romských řemeslných dovedností, které se ovšem stávají stále více už jen málo obvyklou záležitostí. Tím důležitější je tradiční romská hudebnost, i ta však poskytne obživu jen malému zlomku romské populace.

V mnoha zemích Romové pronikli do všech povolání, v těch nejkvalifikovanějších profesích je jich však dosud málo. Někteří obchodují jako podnikatelé nebo jako prodejci pouličních stánků, některá žíví řemesla. Většině však nezbývá než hledat obživu v hrubé fyzické práci, anebo žít skromně. Romské rodiny dnes převážně žijí ze sociálních dávek, jimiž stát přispívá zejména na péči rodičů o děti. Vzhledem k tomu, že výše sociálních dávek je v současnosti tak nízká, projevuje se to zejména na trestné činnosti páchané Romy či prostitutí provozovanou romskými ženami.(Říčan, 1998, s. 86)

7. Problematika romského dítěte v české škole

Rozdílnost postojů k výchově je zjevná, je však natolik zakořeněná a přirozená, že si ji její zastánci neuvědomují. V tom spočívá jeden z hlavních problémů začlenění romských dětí do českého školského systému.

7.1 Vztah romských rodičů ke škole

Postoj romských rodičů ke škole je pro dítě zcela zásadní, neboť na jejich rozhodnutí o školní docházce dítěte, všechno záleží.

Škola je první místo, kde se často konfliktně střetává individualistický a kolektivistický způsob uvažování. Postoj romských rodičů ke škole jako místu, kde jsou jejich děti vychovávány a vzdělávány, je odlišný od postoje ke škole rodičů neromských.

Romové chápou školu jako „bílou“, víceméně represivní instituci. Mají k ní nedůvěru, a ta se přirozeně přenáší na dítě. Tuto nedůvěru je třeba prolomit nebo aspoň oslabit. Bez podpory rodičů nemá učitel romských dětí valnou naději na úspěch.

Romové cení vzdělání mnohem méně než neromové, což má svůj původ v minulosti. Vzdělání nepotřebovali na kočovném voze, v romské osadě a obešli se bez něj i za komunistické vlády, kdy bylo možno fyzickou prací vydělat více, než činil plat učitele, nebo lékaře. Také v současnosti se situace příliš nezměnila, pro Romy zbývají obvykle jen místa kopáčů a uklízeček a k životu „na podpoře“, na který si mladí rychle zvykají, taky není vzdělání potřebné. Proto dítě často vynechá školu z malicherných důvodů, např. prostě proto, že se mu nechce. (Jindy má romská matka k tomu, že dítě nepošle do školy, vážné důvody, o kterých mlčí. Nemá např. peníze, aby dítě vybavila do školy svačinou odpovídající „normě“, nebo nestačila vyprat a usušit dítěti oděv.)

Ve vzdělání svých dětí vidí Romové dokonce nebezpečí: mohlo by jim dítě odcizit. Také se stává, že dítě má ze školy větší znalosti, než rodič a s tímto faktem se někteří z rodičů rovněž těžko vyrovnávají. Proto se často spokojují s tím, že děti absolvují

několik prvních ročníků základní či zvláštní školy. Důsledkem těchto postojů je pak vysoká absence zaviněná malou snahou rodičů o pravidelnost školní docházky, nedostatek péče o domácí přípravu a minimální spolupráce se školou, zejména u dětí s nejslabším prospěchem a chováním. Většině romských dětí se do vzdělávání vůbec nechce, nevidí důvod pro sebe něco dělat, chybí jim vzor z domova, kde nikdo nic neumí, a přesto se rodině nevede zle a ještě si každý dělá, co zrovna chce.

V poslední době se stává, že některé romské děti nejsou vůbec zapsány do školy, přestože na ně rodiče pobírají sociální dávky. Existují dokonce případy, kdy zapsané romské děti nejsou posílány do školy se záměrem dosáhnout jejich uznání za nevzdělavatelné, což znamená vyšší sociální dávky pro rodinu.

Jestliže se v rodině se školou straší, očekává ji dítě s obavami. Rodina nevytváří v dítěti kladný citový vztah ke škole. Školní docházka nebývá v romských rodinách posuzována jako žádoucí a potřebná, ale naopak je často snižována, negativně hodnocena i výslovně odmítána. Přesto mají některé děti školu rády a ve škole se jim líbí.

Názory romské rodiny na vzdělání vyplývají z obecně nízké vzdělanostní úrovně romských rodičů, nedostatečné motivace Romů ke vzdělání a jejich celkově odlišného hodnotového systému.

Zájem romských žáků o vzdělávání by se výrazně zlepšil tehdy, jestliže o ně projeví zájem i jejich rodiče, na jejichž mínění romských dětem velmi záleží. Docházku romských dětí by rovněž podstatně zlepšilo, kdyby sociálně slabé děti, resp. především rodin romských, dostávaly ve škole najíst zdarma nebo alespoň velmi levně. (Říčan, 1998, s. 109)

7.2 Pedagogický přístup k romskému rodiči

Jde o budování vztahu mezi školou a celou místní romskou komunitou. Již při zápisu je třeba věnovat romským rodičům vlídnou, trpělivou, ujišťující pozornost a poté udržovat kontakt po celou dobu školní docházky dítěte. Najde-li se čas, je třeba sebrat odvahu i k návštěvě romské rodiny v jejím bytě.

Rodiče by měli být také ve škole vítáni. To se však netýká jen rodičů romských, nýbrž i rodičů neromských. Přítomnost rodičů na školních chodbách i ve třídách lze výborně využít ke zlepšení práce školy.

Komunikace pedagoga s rodičem by měla být především pozitivní. Pedagog, by měl na projevech dítěte zejména:

- pochválit vše, co pochválit lze (často je k tomu třeba určité vynalézavosti).
- ocenit snahu rodičů, uznat jejich těžkosti.
- nezbytné výtky sdělit věcně a šetrně, ne karatelsky.
- jednat vstřícně hlavně s matkami, kterým je výchova bližší. Matky jsou v tradiční romské rodině silně podřízeny mužům, a proto mohou být pro pedagoga potencionálními spojenci.

Pokud jde o závažné rozhodování, je ovšem právě proto třeba respektovat především autoritu romského otce (pokud se ovšem o výchovu zajímá, což není vždy pravidlem). Je třeba si dávat pozor, neboť vstřícnost neznamená měkkost nebo ústupnost na nepravém místě, podléhání nátlaku, když romští rodiče vymáhají neoprávněné výhody. Zkušený učitel, který má zároveň k romskému etniku dobrý citový vztah, někdy akceptuje komunikační styl romských rodičů a „pohádá se“ s nimi.

Nejdůležitější je projevit respekt: *„S rodiči jednat s úctou, někdy je třeba vyslechnout lidský osud, poradit v nejrůznějších záležitostech. Nikdy to není ztráta času, pedagogovi se tak mohou pootevřít dveře do sociální struktury uzavřené komunity. A vzájemné porozumění potřebuje dveře doširoka otevřené“.* (Říčan, 1998, s. 112)

7.3 Vzdělávací předpoklady romských dětí

Současné vzdělávací předpoklady romských dětí jsou zcela nevyhovující a pro přípravu na školní docházku nedostačující. Problém spojený se vzdělávacími předpoklady romských dětí pramení z rodinné výchovy, rodinného prostředí, ve kterém dítě žije a vyrůstá a z postojů romských rodičů ke vzdělávání jejich dětí, kterému nepřikládají valný význam, ba ho považují v některých případech za nedůležité až zbytečné.

7.3.1 Rodinné prostředí

Častým a velmi vážným handicapem je nevyhovující bydlení a životospráva romské rodiny. Dítě bývá nuceno trávit čas v přeplněných, vlhkých, nevětraných místnostech, stravu mívá nevhodnou a nepravidelnou, nepravidelný bývá i jeho spánek. To zhoršuje jak duševní kondici, tak zdravotní stav. Nepravidelnost v denním režimu, nevypěstované pracovní a volní návyky vedou k lhostejnému plnění povinností a z pohodlnosti i k jejich zanedbávání. Mnohé romské rodiny nejsou vybaveny pro pochopení nejzákladnějších povinností, mezi něž patří odpovědnost za školní docházku dětí. Rodiče nevytvoří u dětí pozitivní vztah ke škole a povinnost spojenou s docházkou do školy. Často záškoláctví dětí kryjí a omlouvají.

Velmi málo romských dětí prochází mateřskou školou a výchova v romské rodině zpravidla není dobrou přípravou pro školní práci. Dítě zřídka získává zkušenost s knížkou, hračkami, tužkou a papírem (mnohem spíše s televizí a videem). Chybí omalovánky, doplňovačky, hádanky, kvízy, stavebnice.

Slabý školní prospěch mnoha romských dětí lze zčásti vysvětlit i odporem k tomu typu vzdělání, jež předává naše škola a jež je v romské komunitě málo ceněno vzhledem k tomu, že většina této komunity patří k nejnižší sociální vrstvě, ta cení jiné znalosti, dovednosti i postoje než ostatní sociální vrstvy, jimž je naše škola přizpůsobena.

7.3.2 Školní zralost

Pro školní výuku je nejdůležitější obecná inteligence, celková chápavost. Ta ovšem není vrozená, vrozené jsou jen předpoklady k jejímu rozvoji. Romské děti jsou často od malička stimulovány jinak než neromské, jejich inteligence se proto rozvine jiným směrem, méně užitečným pro školní výuku našeho typu, i když možná naopak vhodnějším pro rozvíjení citového života, vztahu k přírodě atd. Při testování, jímž se zjišťuje připravenost pro školu, se výrazně projeví rozdílná zkušenost romských a neromských dětí.

Malý Rom, například, nepostaví jednoduchou věž z kostek, které mu předložíme, neměl dosud kostky v ruce. Pozná však bezpečně bankovky a mince naší měny a ví, co za ně lze koupit. Mívá také vynikající sociální inteligenci, intuitivně se orientuje v mezilidských vztazích.

Za příznivých podmínek mohou romské děti mnohé dohnat. Jednou ze základních příznivých podmínek je samozřejmě rodinné prostředí. Není však snadné poznat, které dítě je schopno těchto příznivých podmínek využít a odhadnout, které dítě bude takové příznivé podmínky mít.

Pro psychology zjišťující školní zralost, resp. připravenost romských dětí je velký problém, jakou metodiku zvolit. Ve všech běžných testech, včetně testů inteligence, vycházejí romské děti v průměru podstatně hůř, nelze proto použít norem určených pro neromské děti.

Příčiny školní nezralosti mohou spočívat v nedostatečích ve výchovném prostředí a jeho působení na dítě, na školní nezralosti se podílí nedostatečně stimulující nebo zanedbávající rodinné prostředí. Náprava tohoto stavu není jednoduchá a nelze ji redukovat na pouhé osvojení určitých dovedností a návyků a osvojení určitých forem chování. Tuto skutečnost si dobře uvědomují běžné základní školy a nápravu tohoto stavu raději svěřují speciálnímu školství. Do zvláštních škol potom nastupují žáci, kteří tam ve skutečnosti nepatří. Vzhledem k tomu, že prostupnost mezi zvláštní a základní školou je minimální, zůstávají na zvláštní škole až do ukončení své povinné školní

docházky. Tím se jim uzavírá cesta k dalšímu vzdělávání na středních školách pro nepostiženou populaci.

7.3.3 Komunikace, nesamostatnost

Dalším handicapem romských dětí bývá nezvyk komunikovat s dospělým neromem, např. položit mu otázku, bývají nesamostatné, z hlediska neromské výchovy osobnostně nezralé. Nejsou zvyklé řešit úkoly a rozhodovat individuálně, proto také bez zábran opisují. Dále si většinou z domova nepřinesou schopnost, resp. návyk učit se zpaměti.

Romská rodina od dětí nežadá, aby se samostatně rozhodovaly, dokonce si to nepřeje. V tradiční romské domácnosti bývá běžné, že dítě nemá svůj vlastní kout a věci, které by byly jen jeho – vše je ve společném užívání. Osobní úspěch neznamená mnoho.

7.3.4 Jazyková bariéra

Jazyk a řeč mají zcela zásadní význam v procesu socializace dítěte v raném dětství a v mladším školním věku. Dobře známým problémem romských dětí v české škole je jazyková bariéra. Často rozumějí špatně česky, ale ještě hůře romsky, přičemž dobrou češtinu neslyší v rodině ani během školní docházky, čímž jejich handicap často ještě narůstá. Romské děti na začátku školní docházky často neznají některé základní pojmy jako např. názvy některých věcí, neznají barvy ani zvířata.

Jazykový handicap romských dětí je hlubší, než si uvědomuje laik, který jej bezděčně srovnává se svými vlastními problémy, jež má s užíváním cizího jazyka, přičemž dobře ovládá svůj vlastní.

K tomuto handicapu přistupují také obecné rysy romského jazyka. Např. v romštině se zřídka používají obecné pojmy jako ovoce, zelenina, nábytek atd., v některých případech ani neexistují. Myšlení je proto velmi konkrétní a děti se musí učit nejen novým českým slovům, nýbrž i novým pojmům a zvykat si na jejich užívání. Další

potíž spočívá v tom, že se v romštině často užívá totéž slovo pro dvě nebo více českých, např. „nosit“, „vozit“ i „vodit“ se řekne jedním stejným slovem, a jedním slovem se také překládá české „velký“, „dlouhý“, „hluboký“ i „vysoký“. Dítě se tak musí naučit, že délku vlasů a velikost jablka je třeba vyjádřit různými slovy.

„Z komunikačního hlediska představuje vstup do 1. ročníku ZŠ pro řadu romských dětí verbální šok. Ten spočívá v tom, že ve škole české majority je jediným útvarem národního jazyka, se kterým žáci přicházejí do styku, spisovný jazyk. Ten najednou začíná fungovat jako integrativní kritérium, k němuž se má vztahovat jazyková a řečová kompetence každého žáka. A právě vzhledem k tomu, že převážná část výchovy a vzdělání na 1. stupni ZŠ má verbální charakter, tj. probíhá hlavně ve spisovném jazyce, tj. ve verbálním kódu, který většina dětí nezná nejen v rovině mluvené, a vůbec ne již v rovině grafické, začíná dítě prožívat tento komunikační šok. A tak nezávisle na inteligenční kapacitě žáka se spisovný kód český může stát významným zdrojem školního úspěchu, nebo spíše neúspěchu. Dítě, které není schopno pohotově se domluvit v jazykovém standardu majority, bývá méně pohotové i ve (verbálním) myšlení.“
(Říčan, 1998, s. 113)

8. Etnická specifika romského dítěte

Nesporné se zdá vynikající nadání romských dětí pro hudbu a tanec. Toto nadání je patrně dědičné a jeho rozvoj podporuje jak přítomnost vzorů k napodobování, tak tradiční volnost romské výchovy, minimálně užívajících závazků a uvolňující spontánnost.

Romské děti bývají živější, temperamentnější, hůře se ukáznou, vykřikují atd. Také se hůře soustřeďují: mívají slabou úmyslnou pozornost. Potřebují častější přestávky, při nichž si mohou zacvičit, zakřičet či zaspívat. Při výuce jim vyhovuje dramatizace a technika hraní rolí.

Učitelé i dobrovolní pracovníci pečující o romské děti referují, že jsou bezprostřední, hlučné, hravé, mazlivé a přítulné. Rády vykládají o tom, co kdo z příbuzných vlastní, ale také o tom, co ukradl nebo jak jinak porušil zákon. Obdivují toho, kdo něco „velkého“ provedl a nedal se chytit. Lež vůči neromům je běžná a často „nedává smysl“, tj. nechápeme, co by z ní dítě mohlo mít, možná je pocit malého vítězství ve věčném boji Romů proti neromům. (Vyd. Rada Evropy, 2000, s. 102)

8.1 Školní kariéra

„V nejlepším případě začíná romské dětství mateřskou školou, kde se zlepší jeho schopnost komunikovat (zejména střídavě naslouchat a mluvit ve skupině, odpovídat cizímu dospělému), zmírní se jeho jazyková bariéra, často si osvojí chybějící hygienické návyky, naučí se listovat v knížkách a kreslit i malovat atd. a kde také naváže přátelské vztahy s neromskými dětmi. Zde se také naučí volit a nést následky své volby, hrát malé skupině jednoduché hry s pravidly atd.“

Vzhledem k tomu, že do mateřské školy chodí jen mizivé procento romských dětí, zřizují se v regionech s větším počtem Romů přípravné, tzv. nulté ročníky určené pro romské i neromské děti ve věku těsně předškolním, případně pro děti s odloženou školní docházkou, u nichž nutno po nástupu do školy počítat s potížemi. Funkce těchto ročníků

je přibližně tatáž jako funkce mateřské školy. Řada malých Romů vůbec nenastoupí do základní školy, nýbrž jde rovnou do zvláštní školy. Důvodem je, buďto, že pro základní školu „nedozrály“ ani po odložení školní docházky, nebo to, že se jejich rodiče pro své děti sami energicky domáhají zvláštní školy. To není výjimkou. Romská komunita dobře ví, že se její děti na zvláštní škole většinou lépe cítí, protože tam jsou bez větší námahy úspěšné, mívají tam početní převahu (v průměru asi 60%), vynikají nad neromskými dětmi a vyjdou z devátého ročníku, což jim usnadní vstup do učebního oboru. Úspěšný absolvent zvláštní školy dnes ostatně většinou vzděláním převyšuje své rodiče.

„Nástup do prvního ročníku je v životě romského dítěte nesmírně významným okamžikem, kdy se rozhoduje o mnohém. Na začátku školní docházky bývají romské děti vůči učitelům milé až přítulné, poddajné a ochotné, rády se učí. Přibližně v pátém ročníku však často dochází ke zlomu, který učitelé někdy nazývají „volání krve“, zhorší se prospěch, dítě začne být vzpurné, ztrácí zájem o školu. Zčásti to jde vysvětlit nastupující pubertou, určitou roli může hrát i to, že se zvýrazňují typicky romské fyzické rysy, jimiž je dítě vzhledem k převažující protiromské averzi stigmatizováno. Ještě důležitější patrně je, že v romské komunitě je dítě dříve přibíráno k činnostem dospělých, což kontrastuje s žákovskou rolí ve škole. Kromě toho je látka probíraná ve vyšších ročnících jednak náročnější na domácí přípravu, jednak vnímána z hlediska romské komunity jako zbytečná. Poslední léta ve škole jsou pak někdy pro romské děti i pro jejich učitele skutečnou trýzní: svými neúspěchy frustrování a ponižování Romové opakují ročníky, nudí se, chovají se výbojně k učitelům a často agresivně ke spolužákům.“

Ze školy si odnášejí romské děti za popsaného stavu komplex méněcennosti a nenávisť. Absolvování základní nebo – v 80 procentech! – zvláštní školy, školská kariéra Roma obvykle končí. Většina dětí už předem počítá s tím, že půjde na „podporu“, část nastoupí do učebního oboru, jen menšina z těch, kteří nastoupili, se však skutečně vyučí. Na střední školu nastoupí mizivá menšina, absolventi vysokých škol z řad Romů jsou výjimkou. V učebním oboru a zvláště na střední škole se Rom octne mezi dvěma mlýnskými kameny. Rasisticky laděná většina ho těžko přijímá, bývá často šikanován. Vlastní rodina a celá romská komunita velmi často s jeho studiem souhlasí, nepodporuje

ho, snaží se jeho snahu překazit, tímto postojem jsou pověstní zvláště olašští Romové.(Říčan, 1998, s. 113)

8.2 Romské dítě mezi spolužáky

Vztahy mezi spolužáky jsou pro výchovu stejně důležité jako vztahy mezi žáky a učiteli. Neromští rodiče často vedou své děti k tomu, aby se distancovaly od romských spolužáků. Proto se romské dítě setká s tím, že se od něj druzí štítivě odtahují, například při tělesné výchově, nechtějí vedle něj sedět atd. Ve hře však nejsou jen rasové předsudky, nýbrž i oprávněné obavy z různých nežádoucích vlivů – např. řeč romských dětí, která bývá vulgární, dále i fakt, že romské děti bývají příliš sociálně zkušené, protože je rodiče často zasvěcují do svých záležitostí.

Romské děti – jak prokázaly sociometrické výzkumy – bývají mezi neromy spíše neoblíbené. Tato neoblíbenost je tím silnější, čím je romských dětí v dané třídě více. Podle učitelů i neromských dětí bývají agresivnější a v oblibě mívají ty neromské spolužáky, kteří jsou agresivní a neukáznění.

Na druhou stranu je i mnoho případů, kdy jsou Romové ve škole obětí agrese ze strany neromů. O přestávkách mívají romské děti sklon vytvářet skupiny bez ohledu na příslušnost ke třídě, tj. izolovat se od ostatních. Neromský kamarád bývá často od Roma prestižní záležitostí, bývá jim však často dítě, o něž většina neromů nestojí. Romské dítě se tak snadno dostává do party, jež přijme každého, kdo je ochoten podřídit se jejím pravidlům – což představuje účast na kriminálních praktikách, gamblerství, alkohol a drogy.

Velkým problémem je soužití starších romských žáků s mladšími neromskými spolužáky v jedné třídě. Romské dítě jednak dříve dospívá, častěji mívá odloženou školní docházku a opakuje ročníky. Zde vzniká nebezpečí, že starší romské dítě bude rozkládat třídu jinými hodnotami a způsobem života.

Vztahy mezi spolužáky, celková atmosféra a to jak se bude romské dítě v kolektivu cítit, záleží na psychice dítěte a velkou měrou i na přístupu pedagogů. Tam kde se učitel snaží o multikulturní výchovu a má k Romům dobrý vztah, jsou i vztahy mezi dětmi daleko lepší. (Říčan, 1998, s. 116)

8.3 Výchova romského dítěte ve volném čase

Trávení volného času romských dětí je velmi chudé a monotónní. Většina romských dětí tráví svůj volný čas na ulici s kamarády, u televize, na návštěvách s rodiči u příbuzných. Jen mizivé procento romských dětí navštěvuje zájmové kroužky, nebo se účastní v rámci školy organizovaných aktivit. Hlavní příčina tohoto stavu spočívá v zátěži rodičů spojených se zájmovou aktivitou dětí. Někteří romští rodiče také nechtějí své děti pouštět do kroužků vedených neromskými lektory proto, že mají strach z toho, že by se jim dítě mohlo odcizit.

Romské děti nechodí s rodiči na výlety, neznají zoologickou zahradu, kino, nebo dokonce divadlo.

Romská děvčata často pečují o mladší sourozence a vykonávají nejrůznější práce v domácnosti. Pro chlapce je typická „prázdnota“ v naplnění volného času. Běžné je toulání po ulicích, které často vrcholí kriminalitou.

V tomto případě, by mělo být důležité oslovit romského rodiče pedagogem a snažit se mu nabídnout vhodné alternativy k řešení, k trávení volného času jeho dítětem či se ho snažit navést k tomu, aby volný čas svému dítěti nějak vyplňoval nebo ho trávil co nejvíc s ním, čímž by se zabránilo dopadu negativních důsledků, které by s přílišnou volností volného času u dítěte hrozily.

9. Multikulturní výchova v českých školách

9.1 K pojetí multikulturní výchovy

Jedním z úkolů demokratické společnosti je pečovat o bezproblémové společné soužití příslušníků různých etnik, komunit a kultur. Povinností majoritní společnosti je vytvářet rovnoprávné podmínky pro rozvoj všech národnostních menšin. Tento požadavek v současné době vystupuje zvláště aktuálně ve vztahu k romské populaci a zejména k romským dětem. V multikulturním vzdělávacím systému, na rozdíl od systému unifikačního, nejde o asimilaci příslušníků národnostní menšiny do hlavního proudu sociálních a vzdělávacích struktur, ale spíše o vytvoření optimálních podmínek pro rozvoj identity osobnosti každého příslušníka národnostní minority, jako předpokladu jeho integrace do společnosti. Na druhé straně ovšem platí, že úspěšná integrace je podmíněna i tím, že si národnostní menšiny osvojí kulturní a komunikační zvyklosti většinové společnosti a budou je v zájmu bezproblémového soužití respektovat.

„Cílem multikulturní výchovy je občanská společnost, jejíž členové se budou – jako jednotlivci i jako skupiny – navzájem respektovat, tolerovat a kulturně obohacovat. Základní strategie takové výchovy pak přirozeně spočívá v tom, vytvořit multikulturní pospolitost jednak ve školní třídě, jednak ve škole jako celku. Všechny děti, bez ohledu na příslušnost k etnické, náboženské, sociální nebo jiné skupině, mají získat zkušenost soužití, jež se vyznačuje spravedlností, rovností, spoluprací a vzájemnou vstřícností. Menšinové děti se mají cítit ve společnosti vskutku doma a škola k tomu má přispět v co největší míře. Zkušenost multikulturní vzájemnosti je ovšem stejně důležitá i pro většinové děti, mají-li dospět ke zodpovědnému demokratickému občanství a skrze to i ke skutečné humanitě“.

Z uvedeného pojetí plyne, že multikulturní výchova není nějaký zvláštní předmět nebo úsek učiva. Jde o **všudypřítomný aspekt veškerého pedagogického snažení**, o záměr, k jehož realizaci se nabízí mnoho příležitostí – většinou bohužel nevyužívaných.

Úkoly školy v multikulturní výchově lze rozčlenit do čtyř skupin:

1. Maximalizovat a optimalizovat vzájemné kontakty mezi dětmi různých skupin, zejména při školní práci a zábavě.
2. Učit předcházet a konstruktivně řešit konflikty mezi dětmi patřícími k různým skupinám.
3. Maximalizovat vzájemné kulturní obohacování.
4. Poskytovat dětem co nejvíce informací o menšinách (popř. o jiných národech a kulturách vůbec). (Říčan, 1998, s. 117)

9.2 Konkrétní postupy multikulturní výchovy

V současné době ještě nejsou vytvořeny příznivé podmínky k realizaci multikulturní výchovy a to jak ve školství, tak i v celé společnosti. Převládá silná averze vůči Romům. „Učitelé mají často nesnadné postavení. Bývají obviňováni z rasismu při standardním řešení výchovných problémů žáků romské národnosti. I když v současné době již existují snahy reformovat českou školu, tak aby zde bylo méně pamětního učení a více prostoru pro spontánnost a tvořivost, běžná česká škola není přizpůsobena potřebám romského dítěte“. Pedagogové, kteří chtějí romským dětem pomoci, mají i přesto řadu možností:

✓ Využívat všech příležitostí, aby vytvářeli z Romů a Neromů smíšené dvojice nebo větší skupiny dětí, které spolu pracují nebo si hrají. Přitom ovšem nelze postupovat mechanicky, společná činnost musí děti těšit a má být pokud možno úspěšná. Romským dětem je nutno přitom dávat příležitost ke kontaktu s těmi neromskými dětmi, které jsou dobře vychované, mají dobrý vztah ke škole a jsou v kolektivu oblíbené.

✓ K tomu, aby romské děti cítily, že jsou akceptovány, že tato společnost je i jejich společností, je třeba, aby byly osoby s typicky romskou vizáží mediálně pozitivně prezentovány. Na obrazovce i v tisku vidíme pravidelně opak. Tím důležitější je vynahradit to ve škole. Na nástěnkách a v třídních kronikách by se měly objevovat

fotografie ze školních výletů apod., na nichž jsou spolu romské a neromské děti. Pedagogové by měli hledat příležitosti k tomu, aby ve škole vystavili – aniž by to působilo násilně – fotografie Romů, kteří nějak vynikli, reprodukce uměleckých obrazů s romskou tematikou apod.

✓ Je třeba vytvářet romským dětem podmínky k tomu, aby vynikly v soutěžích s neromskými dětmi, např. ve zpěvu, tanci, malování, tvorbě keramiky, vaření a v některých pohybových dovednostech.

✓ Pedagogové by se měli vyhýbat tomu, aby romské děti neponížili před ostatními, a to i tehdy, když podávají velmi slabé výkony a když jim musí vytýkat nevhodné chování. Dobrý učitel ostatně používá zahanbení kteréhokoli dítěte co nejméně a použije-li ho, tedy současně s pozitivním oceněním, např.: „Vždyť ty to dokážeš mnohem líp“!. Také k rodičům romských dětí je třeba chovat se s respektem, a to i v situacích, kdy pedagog musí odmítnout jejich požadavky nebo od nich žádá, aby změnili své postoje a chování.

✓ Podporovat příležitostné návštěvy neromských dětí v domovech romských dětí, jejichž rodiny jsou na dobré úrovni a dávat podnět, aby se děti ve třídě podělily o své poznatky.

✓ Učitel by měl odsuzovat projevy rasistických postojů, a to nejen slovy, nýbrž i činem.

✓ Děti potřebují slyšet od pedagoga rozhodné slovo o tom, co znamená rovnost občanů v praxi, např. Romští žáci pomocné školy reagovali nadšením na pedagogovo ujištění, že nikdo nemá právo zavřít dveře autobusu a říct „Cikány nevezu“!

✓ Výuku lze v mnoha případech obohatit informacemi o menšinách, zejména o Židech a Němcích. Staré, případně jen povrchně přepracované učebnice jsou z tohoto hlediska velmi chudé a učitelé většinou pokračují ve vyjetých kolejích, současné osnovy však dávají těm, kterým na multikulturní výchově záleží, dostatek volnosti. Mnoho příležitostí je v hodinách dějepisu a literatury (vynikající umělci a vědci mezi Židy a Němci, kteří žili v našich zemích apod.). Romové pocházejí z Indie a je vhodné na to

poukázat, kdykoli je o Indii řeč, to může být vzhledem k bohatství kultury tohoto subkontinentu, k zajímavosti jeho dějin a k jeho politickému významu relativně často. Do hodiny hudební výchovy lze pozvat matku romského dítěte nebo otce-muzikanta, aby naučili třídu romskou píseň apod.

✓ Toleranci a vstřícnost lze dětem vštěpovat nenásilným způsobem při jazykové výuce. Obsah vět, na nichž procvičujeme čtení, jazykový rozbor nebo pravopis, je k tomu zvláště vhodný. Zde od dětí nechceme, aby zastávaly určitý postoj, prezentujeme však tento postoj jako samozřejmost, což je pedagogiky nenásilné a zároveň psychologicky velmi účinné, např. „Nezáleží na barvě kůže, ale na tom, co je pod ní“. „V naší republice je hanobení národa, rasy nebo přesvědčení trestným činem“.

✓ Romské děti je třeba povzbuzovat k užívání romštiny, zejména ke zpěvu romských písní a četbě pohádek. I tehdy, když mají jen velmi omezenou znalost svého jazyka, je důležité vyjadřovat zájem a respekt. Tím dáváme najevo, že romské děti mají proti neromským něco pozoruhodného navíc, co může zvýšit respekt k nim a jejich sebevědomí. Na menší neromské děti udělá dojem, ukážeme-li jim knížku v romštině, např. může to být knížka romských pohádek, kde je vedle sebe tentýž text v romštině a češtině. Rovněž se doporučuje uplatnit jednou za čas romské přísloví vystihující situaci.

✓ Všechny děti by se měly při vhodných příležitostech dovídat o aktuálních událostech, jež mají význam pro vztah mezi Romy a neromy, a to jak v rámci regionu, tak v rámci celého státu i v evropském měřítku. Romské děti je třeba vést k tomu, aby se cítily příslušníky velkého národa rozptýleného po celém světě. K tomu lze využít novinových zpráv nebo i videozáznamů z romských pořadů v televizi, romských časopisů ROMANO HANGOS a AMARO GENDALOS i romistického ROMANO DŽANIBEN (většina článků všech těchto časopisů je v češtině).

✓ S dětmi je třeba otevřeně diskutovat o tom, jak Romové v této zemi žijí a jaké mají problémy. Tabuizace je zbytečná, neromské děti mají z domova většinou množství negativních informací o Romech, často přehnaných. Je třeba dětem vysvětlit – samozřejmě formou přiměřenou věku dětí, proč jsou Romové většinou nezaměstnaní, špatně socializovaní, proč podléhají alkoholu, drogám a hracím automatům, proč jejich děti špatně prospívají ve škole atd. Je třeba mluvit o příčinách etnocentrických postojů

na obou stranách. Takovéto diskuze nebudou jistě běžným obsahem výuky, pedagog však na ně musí být připraven, když k nim děti dají podnět nějakou otázkou nebo protiromským projevem.

✓ Součástí multikulturní výchovy může být i charitativní akce, do které zapojíme děti. Při vhodné příležitosti (nejlepší je předvánoční čas) zorganizujeme sbírku dárek pro děti, jež stráví Vánoce v dětském domově (děti mohou své dárky doprovodit kreslenými či malovanými dopisy). Z rozdávání dárek pod stromečkem v dětském domově lze pořídit videozáznam, který dětem pedagog ukáže. Vidět radost obdarovaného dítěte - a ve velkém procentu případů bude obdarovaným právě malý Rom – to posiluje kladný postoj dárce k němu.

✓ Výborným doplňkem multikulturní výchovy jsou osvětové programy nabízené v současné době školám různými proromskými občanskými sdruženími. Postoje neromských dětí ovlivní např. velmi příznivě vystoupení Roma, který přijde dobře oblečen a promluví k nim – dobrou češtinou – způsobem, který prozrazuje vzdělaného člověka. Dáme-li jim hádat, jaké je národnosti, hádají na Itala nebo Maďara a jsou překvapeny, když se dovědí pravdu.(Říčan, 1998, s. 118)

9.3 Profese Romský asistent

Na základních a zvláštních školách, ve kterých se zúčastňuje vyučování větší počet žáků romského etnika, může ředitel školy předcházet komunikačním obtížím a výchovně vzdělávacím problémům také tím, že zřídí funkci „romského asistenta“. Pracovní náplň asistenta stanovuje ředitel školy na základě konkrétních potřeb školy s tím, že hlavními cíly jsou:

- pomoc pedagogům školy ve vlastní výchovně vzdělávací činnosti při komunikaci s romskými dětmi, při individuálním přístupu k žákům a odstraňování výchovných a vzdělávacích obtíží.
- pomoc při mimotřídních a mimoškolních činnostech třídy, školy.
- spolupráce s rodiči žáků.
- spolupráce s romskou komunitou v místě školy.

10. Učme žít naše děti s Romy!

V řešení problematiky Romské otázky jsou důležitými prvky kromě legislativy a školy, také samotní rodiče, které by měly své děti učit žít s Romy. Avšak, tato výzva se týká nejen rodičů, ať už jejich děti mají romské spolužáky či kamarády nebo se jen s Romy (jakéholiv věku) potkávají na ulici, ale i jejich prarodičů a dalších příbuzných.

Ačkoliv rodičem zatím nejsem, musím říct a vím, že otázka soužití s Romy je nesmírně těžká a komplikovaná. Zažila jsem situaci, kdy jsem s kamarádkou v Ostravě-Přívoze na jedné ulici, kde se asimiluje větší část romské populace žijící v Ostravě, procházela kolem skupinky Romských dětí v různém věku, a tito, ačkoliv jsme jenom procházely, se k nám chovali velmi arogantně a popudlivě. Už jen proto, že na „jejich“ ulici kráčely jiné osoby, než jsou oni, je popuzovalo a burcovalo k vulgárním slovům a nadávkám.

Jinou kapitolou je příběh mého kolegy z práce, který chtěl pomoci starému občanu v centru Ostravy, do kterého se na tramvajové zastávce navázeli dva Romové. Ve snaze starému muži pomoci, je pouze slovně okřikl, a tito se ho snažili fyzicky napadnout. Dal se tedy před nimi na útěk, kdy se mu na poslední chvíli podařilo nasednout na projíždějící tramvaj, to mu „zachránilo“ život.

Takže otázkou stále zůstává, jak se máme naučit žít s Romy, když oni sami vedle nás, se naučit žít nechtějí? Faktem je, že naše děti, poněvadž Romů u nás stále přibývá, s Romy v naší zemi žít budou. Otázkou ale zůstává, jak. Uznat tento prostý fakt, nestrkat před ním hlavu do písku, to je základní příspěvek rodičů k tomu, aby jejich děti byly schopny žít nejen spolu s Romy, nýbrž i s příslušníky dalších národů, kterým se naše země – jako součást multikulturní Evropy a Evropské Unie již otevřela.

Zaujmou-li rodiče takovýto postoj, budou především podporovat učitele, kteří pracují podle zásad *Multikulturní výchovy* začleňované do programů českých škol. Bez podpory rodičovské veřejnosti, by pak tito pedagogové měli velmi těžkou pozici. I samotní rodiče se mohou na řadě věcí v rámci začleňování multikulturní výchovy aktivně podílet, případně ji realizovat v rodině.

Vědomí, že příští generace budou s Romy – vzhledem k jejich početnímu růstu dokonce stále častěji – přicházet do kontaktu, by mělo mít vliv na to, jak o nich budeme se svými dětmi mluvit, jak je budeme učit o tomto problému uvažovat, jaké strategie jednání s Romy si budou vytvářet – a jak tvořivě dokážou jednou v dospělosti zařídit další vzájemné prospěšné soužití.

Důležitou rodičovskou lekcí multikulturní výchovy, je učit své dítě diferencovat mezi romskými dětmi, podobně jako mezi dětmi neromskými. Budeme je varovat před bližšími kontakty se spolužáky, kteří lžou, nerespektují majetek druhých, mluví vulgárně atd. Zároveň je však budeme povzbuzovat k tomu, aby získávaly zkušenosti v jednání s dobře vedenými romskými dětmi, aby „neházely všechny do jednoho pytle“. To by totiž poškozovalo jejich mravní i povahový vývoj. Je proto pochopitelné, že abychom mohli své děti takto usměrňovat, musíme být v kontaktu se školou a získávat od ní potřebné informace.

Dle autora knihy „S Romy žít budeme – jde o to jak“, Pavla Říčana, by si rodič měl dát záležet na tom, co svému dítěti předvede při náhodném setkání s Romem: tzn. klidnou, zdvořilou vstřícnost nebo apriorní odsudek a ne pohrdání vyjádřené nějakou hanlivou poznámkou. Rodiče by měli pamatovat hlavně na to, že nejvíc vychováváme ve chvíli, kdy tzv. „nevychoáváme“.

Je nutné si uvědomit, že naše dítě v budoucnosti může chodit do jedné třídy s Romskými dětmi. Jestliže využijeme svého vlivu a zabráním tomu, ušetříme možná sobě i jemu nějakou komplikaci (kterou nechceme podcenit). Zde jde především o otázku občanské morálky, slušnosti vůči vedení školy a vůči ostatním rodičům. Uvažme ale také, že nás vlastní dítě za této segregacionalismus možná jednou samo odsoudí. A navíc může být zkušenost s romskými spolužáky velmi přínosná, obzvlášť, když přitom dítě cílevědomě povedeme.

10.1 Romské dítě v neromské rodině

Mluvíme-li o tom, jak je nutné „stavět mosty“ mezi Romy a gádži, pak musíme ocenit vedle těch, kteří mají odvahu vstoupit do smíšeného manželství, především ty, kteří si vezmou do vlastní rodiny příslušníka „těch druhých“.

10.2 Adopce a pěstounská péče romského dítěte

Přijmout do rodiny romské dítě formou adopce nebo pěstounské péče je velkým životním krokem a velmi důležitým rozhodnutím. První skupinou lidí, kteří tento krok učiní, jsou lidé, kteří chtějí mít dítě a sami je mít nemohou, přičemž už nechtějí čekat na neromské dítě a spokojí se s touto možností. Druhou skupinou jsou uchazeči o dítě, kteří ví, že na sebe berou velký úkol. Do této skupiny se začleňují adoptivní rodiče či pěstouni s křesťanskou motivací a oproti první skupině jsou v převaze.

Častou chybou, kterou adoptivní rodiče nebo pěstouni ve výchově neromského dítěte činí, je snaha vychovat z malého Roma „neromské dítě s hnědou kůží“. Takovíto pečovatelé se snaží, aby se jejich dítě co nejméně stýkalo s Romy, aby se co nejméně zabývalo svým romstvím, a aby o něm co nejdéle raději ani nevědělo. V pubertě nebo po ní se pak často ozve „volání krve“, dítě začne mít s adoptivními rodiči vážné konflikty a sblížení s Romy se stane součástí jeho vzpoury proti rodičům. Vzpoura dítěte spočívá v tom, že se za těchto okolností sblíží s těmi Romy, kteří se právě naskytou nebo s těmi, kteří se rodičům či pěstounům nebudou vůbec líbit.

Psychologové analyzují zlom „volání krve“ tím, že adoptované romské dítě si zpočátku svou odlišnost neuvědomuje. Když mu jí dají lidé na ulici nebo na dětském hřišti najevo – nejčastěji nějakou narážkou, hrubostí či nadávkou – možná o tom s rodiči nebude ani mluvit, protože brzy vytuší, že toto téma je „tabu“. Rodiče se velmi snaží, aby se u něj neprojevil právě ty nectnosti, které veřejnost Romům vyčítá. Sledují, zda dítě nelže, zda je dostatečně pilné a snaživé, zda se u něj předčasně neprobouzí zájem o druhé pohlaví a vlastní tělo aj. Dítě, jež své rodiče či pěstouny miluje, pozná nebo vytuší, oč tu běží. Začne se tématem neblahého, nebezpečného romství zaměstnávat více, než je

zdrávo. Z podezření rodičů se zrodí jeho představa o sobě samém jako o darebákovi. S tou představou zápasí jako s částí sebe samého, jako s tím „černým v sobě“, s vlastním stínem. Romů, s nimiž se setká se bude bát a zároveň k nim bude tím silněji přitahován, navíc právě u nich nebude narážet na rasistickou distanci jako u neromů. V určitou chvíli si dítě přizná, že je cikán. Přijme to, ztotožní se s tím. Bude hledat svou romskou identitu, bude chtít být cikánem se vším všudy. Bude chtít být přijato mezi „své“. V této chvíli narazí, a možná tvrdě, protože nebude umět romsky, nebude vědět nic o jejich způsobu života, nebude rozumět jejich způsobu myšlení. Pro ně bude pořád „Nerom“. Aby druhým, a především samo sobě dokázalo, že opravdu cikánem je, že patří do jejich světa, na jejich stranu, začne se stavět proti všemu neromskému, zavrhne rodinu, do níž bylo přijato, její zásady a hodnoty, její způsob života. Začne budovat svou novou identitu, z toho co je na jeho stínu nejtemnější. To bude mimo jiné znamenat, že si vybere tu nejhorší romskou společnost, jaká bude dosažitelná. (Říčan, 1998, s. 125)

10.3 Výchova Roma v neromské rodině

Adoptivní a pěstounští rodiče by při výchově neromského dítěte měli vycházet především z toho, že dítě je Romem, tedy potomkem emigrantů z Indie. Rozprávět s ním, že tam je jeho stará vlast, jednou se tam určitě podívá a to snad i s jeho rodiči. O Indii nechť se dozvídá co nejvíce. Obrazy Indů a obrazy s indickou tematikou by neměly chybět na stěnách jeho obydlí. Rodiče by dítě měli seznamovat s tím nejpozitivnějším, co na romství je. To znamená s pohádkami, písničkami a alespoň trochu i s jazykem. S knížkami, časopisy, televizními a rozhlasovými pořady, samozřejmě v únosné míře. Rodiče by spolu se svými dětmi měli navštěvovat romské kulturní podniky, romské muzea apod.

V nejlepším případě by se dítě základní informace o svém původu mělo dozvědět od svých neromských rodičů, dříve, než mu to povědí jiní, možná tím nejhrubším způsobem. Zejména by se v přiměřeném věku (rozhodně ale dřív než pozdě), dle mravní vyspělosti, mělo dozvědět o nepřátelství mezi neromy a Romy, o současné bídě svého lidu, ale zároveň i o vzdělaných Romech, kteří v životě něco dokázali, o dobrých

přátelích Romů a o naději na pokojné, rovnoprávné a rovnocenné soužití ve vznikající multikulturní Evropě.

Rodiče by dítě měli učit jednat s neromy jako rovní s rovnými, vstřícně i prozíravě, vyhýbat se konfliktům, ale také umět poznat, kdy je konfrontace nutná a jak v ní obstát. Rodiče si musí být vědomi toho, že je to pro dítě někdy nesmírně těžké a neměli by chtít po dítěti nemožné.

Rodiče by měli dítěti umožnit, z výchovného hlediska, to nejdůležitější – mít živý kontakt s Romy. Samozřejmě s takovými, které mu rodiče vyberou. Slušných romských rodin není vůbec málo. I pro rodiče může být poznání a setkání se s romskou rodinou obrovským obohacením.

Adoptivní a pěstounské rodiny s romskými dětmi se snadno dostávají do velmi těžkých situací. K nesnázi dané tím, že jde o romské děti, přistupují často problémy dané psychickou traumatizací (možná i zdravotním poškozením) v rodině, z níž bylo dítě odebráno, a citovou deprivací v ústavní výchově. Tyto rodiny potřebují oporu v širším příbuzenstvu a mezi známými. Takřka kdokoli se může nabídnout jako dobrý strýc či teta, dědeček či babička a udělat v této roli menší nebo větší kus práce, která obohatí především jeho samého. (Říčan, 1998, s. 127)

10.4 Romské děti z dětských domovů v neromské rodině

Mnoho lidí přijde na nápad, zvláště před Vánocemi, dát nějakému dítěti z dětského domova, ať romskému, nebo neromskému, aspoň kousek ze svého vlastního domova, trochu lidského tepla a pohody. To není špatný nápad a jeho realizace není příliš obtížná. K uskutečnění tohoto nápadu je jen třeba, dát řediteli domova záruku, že dítě tělesně nebo duševně nebude strádat. Rodič tak získá od ředitele domova důvěru, neboť ten totiž dítě rodiči svěruje na vlastní odpovědnost. Při realizaci tohoto nápadu, je mnohdy pro rodiče snazší, když za ně ručí nějaká důvěryhodná organizace.

Pro opuštěné dítě může být i takové nedělní odpoledne strávené s rodinou třeba v zoologické zahradě velkým darem. Hrozí zde však jedno nebezpečí. Dítě z domova se na rodinu velmi snadno citově upne, a když vztah nebude pokračovat, bude to prožívat jako zradu. Tomuto nebezpečí je možné čelit například tak, že se spojí více rodin a vezme na ten výlet více dětí najednou. Odborníci radí, že napoprvé by to měly být raději menší děti. Větší by pak rodiče mohly přivést do nesnází, např. tím, že by nabídku výletu využily k útěku z dětského domova. Lze-li vzít na výlet pouze jediné dítě, rodiče by se měli obrátit na odborníka či již zkušenou osobu, která by jim poradila, jak to udělat, aby dítě nemělo pocit, že mu setkáním slíbili víc, než jsou schopni a ochotni splnit. Taktéž Vánoce, jako první kontakt, jsou dost náročné. Pro začátek tak bude lepší obyčejný víkend.

Pravidelný, trvalý vztah mezi rodinou a dítětem žijícím v dětském domově je mnohem lepší než ojedinělé, případně jen zřídka opakované návštěvy. (Říčan, 1998, s. 128)

PRAKTICKÁ ČÁST

1. Výchovné prostředí – popis rozhovoru s rodiči romských dětí

V první části praktické části se zabývám otázkou důležitosti vzdělání romských dětí a formou rozhovoru zjišťuji, jaký mají romští rodiče ke vzdělání jejich dětí vztah, jakou mu přikládají váhu a co si o něm myslí. V druhé části se zabývám specifickým přístupem pedagogů k rodičům romských dětí v souvislosti se školní problematikou. V poslední části se snažím nastínit možná řešení v souvislosti se zlepšením přístupu romských rodičů i dětí ke škole a doporučit pedagogům literaturu, která by pomohla tento přístup zlepšit.

K mému výzkumu jsem oslovila pět romských rodičů, jejichž děti, navštěvují zvláštní školu ve Frýdlantu nad Ostravicí. Zvláštní škola ve Frýdlantu nad Ostravicí je složena z prvního a druhého stupně zvláštní školy, kde romští žáci tvoří převážnou část dětí ve škole.

Konkrétně jsem hovořila s rodiči, jejichž děti navštěvují 4., 6. a 9. ročník zvláštní školy. Rozhovory byly krátké, strohé, ale za to výstižné, neboť jsem se dozvěděla odpovědi na všechny otázky, které jsem jim položila.

Během výzkumu jsem použila následující metody: metoda řízeného rozhovoru, pozorování chování a reakcí romských rodičů v souvislosti s kladením a odpověďmi na otázky.

Řízený rozhovor se třemi romskými rodiči se skládal s těchto otázek:

1. Myslíte si, že Vaše dítě chodí rádo do školy?
2. Jak se Vaše dítě učí?
3. Připravujete se na hodiny doma s dítětem (děláte s ním domácí úkoly, učíte se spolu)?
4. Má vaše dítě dostatek prostoru pro učení (např. svůj pokoj)?
5. Jak se Vám jeví práce pedagogů, pomáhají Vám nebo Vaším dětem s přípravou ve škole?

Tyto otázky jsem položila pěti romským rodičům a musím říct, že jejich reakce na ně, byly více méně rozpačité až pro ně zarážející. Komunikace s nimi byla složitá z toho důvodu, že obsah otázky pomalu chápali a proto jim ho bylo třeba několikrát zopakovat, neboť si nebyli jisti, co přesně myslím a co vlastně chci. Předem mého rozhovoru, spíše dotazování, jsem romské rodiče seznámila s cílem mého rozhovoru, přesto však mé otázky u nich vzbuzovaly nedůvěru a nebylo jimi dost dobře chápáno, proč se na tyto otázky vlastně ptám a co jimi chci zjistit.

Romskými rodiči bylo na otázky odpovídáno, většinou jednoslovně, jak už jsem výše zmínila, zejména proto, že obsah ani cíl mých otázek zcela dobře nechápali a také z důvodu, že jejich slovní zásoba nebyla natolik bohatá, aby se k otázkám třeba i více vyjádřili. Tady jsou mé výsledky:

Romský rodič I. (matka romské dcery):

1. Myslím, že ano.
2. Žádná sláva, to není.
3. Většinou ne, nemám na to čas.
4. Nemá.
5. Ano, když něco potřebujeme, tak nám to vysvětlí, nebo nám pomůžou např. něco vyplnit.

Romský rodič II.(matka romského syna):

1. Nevím, asi ano
2. Dobře.
3. Občas, když má něco vyplnit, se na to podívám.
4. Nemá.
5. Proč se na to ptáte, myslím, že to jde, na mé dítě jsou hodní.

Romský rodič III. (otec romských dvojčat):

1. Ano, chodí.
2. No, není to tak hrozné.
3. Někdy, většinou ale ne, možná někdy moje žena ano.
4. Nemají.
5. Práce s učiteli je dobrá, dětem pomáhají.

Romský rodič IV. (matka romského syna):

1. Ano.
2. Jde mu to, ale obtíže se někdy vyskytnou.
3. Víte, máme pět dětí, nejde se věnovat jednomu víc než druhému.
4. Ne.
5. Práce s učiteli je vyhovující.

Romský rodič V. (matka romské dcery):

1. Asi ano.
2. Záleží na učivu, někdy ano, někdy ne.
3. Občas, když je čas.
4. Ne.
5. Mé dítě si na nic doposud nestěžovalo.

Z mého výzkumného rozhovoru je patrné, že romští rodiče mají ke školní docházce, výchově dětí a vzdělání vůbec, zcela odlišný vztah než rodiče neromští (samozřejmě to nemusí být vždy pravidlem).

Tuto odlišnost zejména spatřuji v nízkém intelektu rodičů, kteří sami školní vzdělání nemají a v praktickém nezájmu o veškeré vzdělání, kterého si necení. Z tohoto důvodu romské děti nemohou od svých rodičů v oblasti vzdělávání očekávat žádnou podporu.

Problematiku rozvoje vzdělání u romských dětí, také spatřuji v nedostatečné domácí přípravě – učení se rodičů s jejich dětmi v domácím prostředí. Tato problematika plyne, jak jsem již zmiňovala z nízkého intelektu rodičů, nezájmu o vzdělání, nepřikládání mu velkému významu a také nedostatku času se dětem věnovat, což je dáno většinou tím, že v rodině je vysoký počet dětí, a proto romští rodiče z časového nedostatku a práci o domácnost, nemají na děti čas.

Problémem rozvoje vzdělání u romských dětí také spatřuji v nedostatku soukromí. Romové většinu času tráví v malých bytech, v jedné místnosti, většinou velké kuchyni, kde společně žijí. Romské dítě, tedy nemá žádný svůj koutek, kde by mělo šanci se v klidu něco naučit, nakreslit nebo napsat.

V odborných příručkách se píše, že romští rodiče mají ke škole většinou vztah záporný a nemají k ní příliš důvěry, to se mým rozhovorem s romskými rodiči potvrdilo.

2. Specifický přístup a pohled pedagogů na problematiku výchovy romských žáků ve škole

S výsledky mého rozhovoru jsem seznámila místní pedagogy, s cílem získat jejich názor na školní přípravu dětí romských rodičů a zjistit, v čem spatřují současnou problematiku výchovy romských dětí ve škole.

Pedagogy, k výsledkům zjištěným mým rozhovorem s romskými rodiči, bylo sděleno následující:

Komunikace s romskými rodiči je dost často složitá, neboť vzdělání svých dětí nepřikládají často až takový význam a je těžké, donutit je k tomu, aby se svými dětmi více spolupracovali na úkolech ze školy, ale i celkově.

I s romskými rodiči ve školních podmínkách, však existují určité pravidla komunikace. Když se jim má nahlásit nějaký problém, který se vyskytl, je třeba s nimi komunikovat věcně, šetrně a ne vyčítavě. Je nutné i dítě před nimi pochválit, pokud je za co. Dobré je i ocenit snahu rodičů, že např. přijdou dítě vyzvednout ze školy či je pochválit, pokud se zajímají o výchovu svého dítěte, což ale není pravidlem. Někdy se třeba romský rodič přijde o něčem poradit, v tom případě je dobré ho vyslechnout, příp. podat radu. Vstřícnost ale není vždy v komunikaci s romským rodičem pravidlem, zejména v těch věcech, ve kterých jim není radno ustupovat, v tomto případě jde nejčastěji o školní prospěch, školní docházku dítěte či jiné věci (např. hygienu). Toto se týká zejména případů, kdy dítě do školy nedojde, ať už z důvodu, že jde „za školu“ nebo ho rodič do školy z nějakého malicherného důvodu vůbec nepošle (např. že nemá obstaranou věc, kterou dítě mělo donést). V tom případě je nutné si s rodičem promluvit a přesvědčit ho, aby se to už nestávalo, a to i v případě, že jde dítě „za školu“.

Ve škole se zde snaží prosadit i princip otevřené školy, což znamená přítomnost rodičů na chodbách i třídách, což by mohlo vést ke zlepšení školní práce, i když s tím pomohou být spojeny i četné problémy, neboť mnoho učitelů na to není připraveno.

Z mého pohledu by docházku romských dětí do školy zlepšilo, neboť romští rodiče nemají dostatek peněz, aby dětem zabezpečilo kvalitní školní pomůcky či jiné potřebné materiály, kdyby sociálně slabé děti, dostávaly ve škole většinu školních pomůcek zdarma či tam dostávalo zdarma nebo alespoň velmi levně najít.

3. Závěr - možné úvahy na zlepšení problematiky s dětmi ve škole

Vzhledem k tomu, že Romy bývá škola chápána jako „bílá“, víceméně represivní instituce, k níž Romové mají většinou nedůvěru, a ta se pak přenáší na dítě, pedagogové by se měli snažit tuto nedůvěru prolomit nebo alespoň oslabit.

Bez podpory rodičů romských dětí totiž nemá učitel valnou naději na úspěch. Proto je nutné, si romského rodiče získat na svou stranu, zejména náklonnost matky, které je výchova bližší a jež je v tradiční romské rodině silně podřízena muži a může být tedy našim potencionálním spojencem. Pokud jde ale o závažné rozhodování, je ovšem třeba respektovat především autoritu romského otce.

Při komunikaci s romskými rodiči bychom měli jednat zásadně vstřícně. Vstřícnost, neznámá měkkost, ústupnost na nepravém místě nebo podléhání tlaku, když romští rodiče vymáhají neoprávněné výhody. Někdy je potřeba, zkusit „hrát“ jejich hru a třeba se s ním i „zdravě po jejich“ pohádat.

Důležité je i získat především respekt. S rodiči by se mělo jednat s úctou, někdy vyslechnout jejich osud, poradit v nejrůznějších záležitostech. Nikdy to nebude ztráta času, neboť se nám tím zase trochu pootevřou dveře do jejich uzavřené komunity. A vzájemné porozumění jeden druhému, je v dnešní době multikulturalismu a integrace tím nejdůležitějším.

Doporučená literatura pro učitele:

1. MULTIKULTURNÍ CENTRUM PRAHA 1. My a ti druzí. Příručka pro multikulturní výchovu a vzdělávání na základní škole.
2. ŘÍČAN, P. S Romy žít budeme – jde o to jak. 1. Vyd. Praha: Portál, 1998, 13-129 s. ISBN 80-7178-250-5.

Závěr

Za cíl své diplomové práce jsem si stanovila specifikaci problematiky vzdělávání Romů v ČR, specifikaci problematiky příčin soužití romského lidu s majoritou na našem území, specifikaci příčin problémů ve výchově romských dětí v české škole, a specifikaci vlivů rodinného prostředí a školního prostředí na utváření osobnosti Romského dítěte, dále jsem se snažila naznačit možnosti v řešení těchto problémů.

Z jednotlivých odborných materiálů vyplývá, že k původu Romů a jejich způsobu života se dodnes vážou nejružnější smyšlenky a polopravdy. Právě proto, že většinová společnost toho o Romech mnoho neví, musí si mnohé domýšlet. A zde se nabízí prostor pro xenofobii nálady a snadno se prezentují důvody, proč „Cikáni“ do společnosti nepatří. Jednou z cest k dobrým vztahům mezi Čechy a Romy může být vzájemné poznávání. A s tím je nejlépe začít u dětí v raném věku v rámci výchovného působení v rodině a ve školním prostředí, kde se dnes děti velmi často mohou setkat se spolužáky různých národností.

Počet cizinců v České republice v posledním desetiletí narůstá, a to se projevuje i ve školách. Děti z menšinových společenství si zaslouží stejné příležitosti vzdělávat se jako všechny ostatní. Český vzdělávací systém ani čeští učitelé na to však nejsou připraveni.

Jednotlivé příčiny problémů ve výchově a vzdělávání romského etnika ve školách spočívají na jedné straně v celém historickém vývoji Romů, který je příběhem neustálého pronásledování, nesnášenlivosti, útlaku a intolerance, dále v jejich odlišnostech od většinového společenství, v neschopnosti a v línosti státní správy při řešení těchto problémů, v interetnické nesnášenlivosti existující v naší společnosti a na druhé straně, v katastrofálně nízké úrovni vzdělanosti mezi Romy, v jejich neúnosné sociální nepřizpůsobenosti a hlavně v nepodnětném prostředí romské rodiny.

V málo podnětných a selhávajících rodinách nelze počítat s pozitivním výchovným působením rodičů. Tito rodiče u svých dětí nepěstovali názory na to, co je dobré a co ne, jaké chování a jednání je vhodné, a které se ocitá na hranici přípustnosti. U dětí pak nemůže dojít k vytvoření mravního přesvědčení, přirozeného hodnotícího hlediska,

předvídajícího následky vlastních činů. Pokud rodiče sami trpí některou z forem sociálních deviací, nejsou schopni zdravé výchovy. Protože dítě se nedokáže vychovat samo, odpovědnost za výchovu těchto dětí spočívá z větší části na škole a mimoškolních organizacích. Tento úkol je o to těžší, že základní sociální povědomosti, pramenící především z osobních vzorů v nejbližším okolí dítěte, tedy rodičů, považuje dítě za jediné možné a správné a proto je napodobuje. Je proto třeba, aby si děti vytvořily ke škole kladný vztah, aby k ní získaly důvěru, zkrátka, aby do školy chodily rády.

Problém řešení romské otázky nabývá stále větší naléhavosti. Nechceme-li, aby došlo k vyčlenění Romů ze společnosti, ale naopak k jejich postupné sociální integraci, je nutný systematický, nikoli pouze formální postup celého systému – počínaje výchovou a vzděláním, přes zapojení do pracovní činnosti, přes sociálně národnostní pomoc a osvětu až po nabídku účelného využití volného času dětí a mládeže.

Vyřešit Romskou otázku není v silách školy, ta však může problémy zmírňovat. Vzdělávací systém by měl dokázat akceptovat přítomnost romských žáků ve školách, přiměřeným způsobem rozvíjet jejich schopnosti a motivovat je k dalšímu vzdělávání. Je třeba učit zvláště neromské děti vnímat a respektovat rozdíly mezi nimi a dětmi romskými, učit je pokládat tyto rozdíly za normální, za zdroj jejich obohacení.

Příští generace budou s Romy – vzhledem k jejich početnímu růstu – přicházet do kontaktu stále častěji. A proto je na snaze, se s Romskou menšinou na našem území naučit žít. Ve školním prostředí by měla být pedagogy, ať už jsou žáky Romové či nikoliv, aplikace jednotlivých postupů multikulturální výchovy, která slouží k integraci dětí a mladých lidí různých vyznání, životních stylů či barvy pleti, kteří se dnes potkávají ve školách v České republice. Integraci chápeme jako proces vzájemného pochopení odlišných kultur. Cílovými skupinami aplikace multikulturální výchovy jsou pedagogové, žáci a studenti základních a středních škol a vysokoškolští studenti pedagogických oborů. Vzdělávání těchto cílových skupin se pak především zaměřuje na vytváření a posilování interkulturních přístupů ve třídě i mimo ni.

Resumé

Práce pojednává o současné problematice romského dítěte v české škole. V jednotlivých kapitolách pojednávám o současné problematice Romské populace 21. století, problematice soužití romského lidu s majoritou a možnostmi asimilace soužití s Romskými obyvateli na našem území. V dalších částech se zabývám vzděláváním Romů v ČR, Romským způsobem života a jeho odlišnostmi ve srovnání s životem majoritní většiny. Dále se v práci snažím nastínit příčiny problematiky ve výchově romských dětí, zvláště pak výchovy v rodině a vlivy rodinného prostředí na utváření osobnosti dítěte. Poslední části jsou věnovány řešení problematiky Romské školní docházky aplikací multikulturní výchovy ve školách a učení se žít s Romy v naší zemi.

Současná problematika mezi Rómy a „nerómy“, také pramení z odlišnosti tradic a kultur. Podle mého názoru je to jednoznačně dáno tím, že to, co je v naší nerómské společnosti považováno za správné a normální, v nerómské kultuře platí naopak, nebo je to dokonce nenormální a špatné. Typickým příkladem je právě odlišnost ve výchově, vzdělání a přístupu ke školní docházce. Z tohoto důvodu se v praktické části zabývám výchovným prostředím v romské rodině a formou rozhovoru zjišťuji, jaký mají romští rodiče ke vzdělání jejich dětí vztah a v čem spatřují problematiku výchovy romských dětí ve škole pedagogové, jež tyto děti učí.

Problematika romského etnika pramení jak z nevědomosti lidské populace o národnostních menšinách a jejich kultuře, tak z výchovy v rodině a vlivem rodinného prostředí, které se v převážné většině podílí na utváření osobnosti dítěte. Vliv rodinného prostředí je velmi silný, a čím je toto prostředí horší, tím menší (a často i prakticky žádné) jsou ve školním prostředí bohužel výsledky, byť i sebelepšího pedagoga.

Vzhledem k tomu, že počet cizinců v České republice v posledním desetiletí narůstá, projevuje se to především i ve školách. Děti z menšinových společenství si zaslouží stejné příležitosti vzdělávat se jako všechny ostatní. Z toho důvodu je nutné, abychom se naučili žít s jinými národnostními menšinami na našem území. Zde platí pravidlo, čím více my i naše děti dozvědí o kultuře a způsobu života těchto národnostních menšin, tím snadněji si vytvoří dobrý vztah i k Romům.

Anotace

Práce pojednává o současné problematice romského dítěte v české škole. V jednotlivých kapitolách pojednávám o současné problematice Romské populace 21. století, problematice soužití romského lidu s majoritou a možnostmi asimilace soužití s Romskými obyvateli na našem území. V dalších částech se zabývám vzděláváním Romů v ČR, Romským způsobem života a jeho odlišnostmi ve srovnání s životem majoritní většiny. Dále se v práci snažím nastínit příčiny problematiky ve výchově romských dětí, zvláště pak výchovy v rodině a vlivy rodinného prostředí na utváření osobnosti dítěte. Poslední části jsou věnovány řešení problematiky Romské školní docházky aplikací multikulturální výchovy ve školách a učení se žít s Romy v naší zemi.

V praktické části se zabývám výchovným prostředím v romské rodině a formou rozhovorů zjišťuji, jaký mají romští rodiče ke vzdělání jejich dětí vztah a v čem spatřují problematiku výchovy romských dětí ve škole pedagogové, jež tyto děti učí.

Klíčová slova: Romské etnikum, výchova, vzdělání, školní a rodinné prostředí, nezaměstnanost, kriminalita, integrace, asimilace, adaptace, multikulturalismus, xenofobie, diskriminace.

Annotation

This work deals with present issue of Romany children in Czech schools. In particular chapters I deal with problems of Romany natality in 21st century, problems of co-existence Romany minority with majority and assimilatory possibilities of co-existence with Romany natality in our country. In other chapters I talk about education of Romany people in the Czech Republic, I compare lifeway of Romany people and majority. Onward I try to outline causes of upbringing Romany children problems, especially in families and I outline the influence of family background on formation child's personality. Bottom chapters are devoted to solving problems of Romany school attendance by applied multi-culture in schools and learning to live with Roms in our country.

In a practical part I deal with an influence of education on a romany family, and by direct talking with families I try to find out the approach of Romany parents to their children beeing educated. Also I ask schoolteachers that teach Romany children, in what they see the problem of pedagogy Romany children.

Keywords: Romany ethnic minority, upbringing, education, school and family enviroment, unemployment, kriminality, integration, assimilation, adaptation, multi-culture, xenophobia, discrimination.

Seznam použité literatury

1. BITTNEROVÁ, D., MORACOVÁ, M. a kol. Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky. 1. vyd. Praha: SOFIS, PASTELKA, 2005, 117 s. ISBN 80-902785-8-2.
2. ENCYKLOPEDIÉ DIDEROT. 1 sv., 1 svazek a-b. Praha: Diderot, 1999, 52 s. ISBN 80-902555-3-1.
3. ENCYKLOPEDIÉ DIDEROT. 2. Sv., 2 svazek c-f: v osmi svazcích, 1 vyd. Praha: Diderot 1999, 114 s. ISBN 80-902555-4-X.
4. FRASER, A. Cikáni. Praha: Nakl. Lidové Noviny, 2002, 374 s. ISBN 80-7106-212-X.
5. HANZAL, J. Cikáni na Moravě v 15. až 18. století: dějiny etnika na okraji společnosti. 1. vyd. Praha: Lidové Noviny, 2004. 240 s. ISBN 80-7106-508-0.
6. JAKOUBEK, M. Romové-konec (ne)jednoho mýtu. 1. vyd. Praha: Socioklub, 2004, 135 s. ISBN 80-86140-21-0.
7. KENRICK, D. Cikáni na cestě z Indie do Evropy. 1. čes. vyd. Centre de recherches tsiganes. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 79 s., 80-244-0589-X.
8. MULTIKULTURNÍ CENTRUM PRAHA 1. My a ti druzí. Příručka pro multikulturní výchovu a vzdělávání na základní škole.
9. NEČAS, C. Romové v České republice včera a dnes. 4. doplněné vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci – Vydavatelství, 1999, 104 s. ISBN 80-7067-952-2.
10. PARTNERS CZECH. Úspěchy programu romské integrace. 1. vyd. Praha: Centrum politických analýz, Komunitní akční program EU pro boj se soc. vyloučením, 2000-2006, 23 s.
11. ŘÍČAN, P. S Romy žít budeme – jde o to jak. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 13-129 s. ISBN 80-7178-250-5.
12. VYDAVATELSTVÍ RADA EVROPY. Rozmanitost a soudružnost: nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Rada Evropy, červenec 2000.
13. <http://www.stream.cz/romove>.
14. http://www.stream.cz/romská_problematika.
15. <http://www.muweb.cz/spolecnost/romove/romove.html>.
16. <http://www.encyklopedie.cz/heslo/192474-romove>.

Romská dívka

Romská žena z České republiky

Romští muzikanti v Brně

Romské děti

Romští obyvatelé Bedřišky
v Ostravě

Romská mládež